

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.01
РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

ЖОЛДАСОВА ШАХНОЗА БАТИРОВНА

**ЧЕТ ЭЛ ҲУҚУҚИНИ МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИКДА ҚўЛЛАШ
МУАММОЛАРИ**

12.00.03 – Фуқаролик ҳуқуқи. Тадбиркорлик ҳуқуқи.
Оила ҳуқуқи. Халқаро хусусий ҳуқуқ

**Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2021

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати мундарижаси
Contents of the abstract of the dissertation of the Doctor of Philosophy (PhD)
Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)

Жолдасова Шахноза Батировна Чет эл хуқуқини миллий қонунчиликда қўллаш муаммолари.....	3
Joldasova Shakhnoza Batirovna Problems of application of foreign law in national legislation.....	27
Жолдасова Шахноза Батировна Проблемы применения иностранного права в национальном законодательстве.....	47
Эълон қилинган ишлар рўйхати List of published scientific works Список опубликованных научных работ.....	51

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ХУЗУРИДАГИ
ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.07/30.12.2019.Уш.22.01
РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

ЖОЛДАСОВА ШАХНОЗА БАТИРОВНА

**ЧЕТ ЭЛ ХУҚУҚИНИ МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИҚДА ҚўЛЛАШ
МУАММОЛАРИ**

12.00.03 – Фуқаролик ҳуқуқи. Тadbиркорлик ҳуқуқи.
Оила ҳуқуқи. Халқаро хусусий ҳуқуқ

Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ

Тошкент – 2021

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Олий ағтестация комиссиясида В2020.4.PhD/Уи425 рақам билан рўйхатга олинган.

Докторлик диссертацияси Тошкент давлат юридик университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (Ўзбек, инглиз, рус (резюме)) Илмий кенгашнинг веб-саҳифасида (<https://tsul.uz/uz/fan/avtoreferallar>) ва «ZiyoNET» Ахборот-таълим порталига (www.ziyo.net.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:

Рустамбеков Исламбек Рустамбекович
юридик фанлар доктори, профессор

Расмий оponentлар:

Насрнев Илхом Исмоилович
юридик фанлар доктори, профессор

Абдурахмонова Хосиятхон Бахтиёржон қизи
юридик фанлар доктори (DSc), профессор в.б.

Етакчи ташкилот:

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги
хузуридаги **Юристлар малакасини ошириш**
маркази

Диссертация ҳимояси Тошкент давлат юридик университети хузуридаги Илмий даражалар берувчи DSc.07/30.12.2019.Үи.22.01 рақамли Илмий кенгашнинг 2021 йил 20 ноябрь соат 14.00 даги мажлисида бўлиб Утади (Манзил: 100047, Тошкент шаҳри, Сайилгоҳ кўчаси, 35-уй. Тел.: (99871) 233-66-36; факс: (998971) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

Диссертация билан Тошкент давлат юридик университети Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (993-рақами билан рўйхатга олинган). Манзил: 100047, Тошкент шаҳар, Сайилгоҳ кўчаси, 35-уй. Тел.: (99871) 233-66-36.

Диссертация автореферати 2021 йил 2 ноябрь кунин тарқатилган.
(2021 йил 5 ноябрдаги 15-рақамли йўриқ билан баённомаси).

С.С.Гулямов

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш раиси
уринбосари, юридик фанлар доктори,
профессор

Д.Ю.Хабнбуллаев

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш
илмий котиби, юридик фанлар номзоди,
профессор

Н.Ф.Имомов

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш
кошидаги илмий семинар раиси ўринбосари,
юридик фанлар доктори, профессор

КИРИШ (фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Дунёда халқаро хусусий-ҳуқуқий муносабатларнинг ривожланиши, глобаллашув жараёнлари ва давлатлар ҳамда уларнинг жисмоний ва юридик шахслари ўртасидаги алоқаларнинг кенгайиб бориши ва ривожланиши бир мамлакат ҳудудида бошқа мамлакат ҳуқуқини қўлланилишини талаб этадиган ҳолатларни юзага келтирмоқда. Ҳозирги вақтда бу каби ҳолатлар турли шартномавий ва шартномадан ташқари муносабатларда, турли давлатлар субъекти бўлган тарафлар ўртасидаги низоларда юзага келмоқда ва ҳуқуқни қўллаш доирасида бир қатор муаммоларни келтириб чиқармоқда. Миллий суд статистикасига асосан охириги уч йилда чет эл ҳуқуқини қўллашга доир иккита иқтисодий иш ва халқаро шартномалар талабларини қўлланган бир қатор фуқаролик ишлари қўрилганлиги маълум бўлди¹. Ушбу кўрсаткичлар мазкур масалаларнинг миллий қонунчилик ва суд амалиёти доирасида етарлича ўрганилмаганлигини ва шунга мувофиқ қўлланилмай келаётганлигидан далолатдир.

Жаҳонда давлатлар ўртасида ўзаро ҳуқуқий ёрдам, моддий ва коллизия нормаларни, жумладан чет эл ҳуқуқи нормаларини тўғри қўллаш ва уларга тўғри ҳуқуқий баҳо бериш масалалари вужудга келиши мумкин бўлган халқаро хусусий-ҳуқуқий низоларнинг олдини олишга ёки бундай низоларни адолатли ҳал этишни таъминлашга хизмат қилувчи муҳим илмий-амалий аҳамият касб этадиган тадқиқот йўналиши сифатида алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Республикамызда қонун устуворлигини таъминлаш, халқаро савдо-иқтисодий муносабатларни, ўзаро манфаатли ҳамкорликни ҳамда фуқароларимизнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини барча мамлакатларда ҳимоялаш механизмларини яратиш соҳасида тизимли ишлар амалга оширилмоқда. «Чуқур ўйланган, ўзаро манфаатли ва амалий руҳдаги ташқи сиёсат юритишга йўналтирилган давлатимиз мустақиллиги ва суверенитетини мустаҳкамлаш, Ўзбекистоннинг ён-атрофида хавфсизлик, барқарорлик ва ақил қўшничилик муҳитини шакллантириш, мамлакатимизнинг халқаро нуфузини мустаҳкамлаш»² мамлакат ривожланишининг устувор йўналишларидан бири сифатида баҳоланган бўлиб, ушбу соҳадаги қонун ҳужжатлари ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини янада такомиллаштиришни долзарб этиб белгиламоқда.

Ўзбекистон Республикасининг 1996 йил 29 августдаги Фуқаролик кодекси³, 2018 йил 24 январдаги Иқтисодий процессуал кодекси⁴, 2018 йил 22 январдаги Фуқаролик процессуал кодекси⁵, 2006 йил 16 октябрдаги

¹ Статистика Ўзбекистон Республикаси Олий суди расмий хати асосида берилган.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2017 й., 6-сон, 70-модда.

³ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами 05.10.2020 й., 03/20/640/1348-сон.

⁴ Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базиси 13.01.2021-й., 03/21/663/0013-сон.

⁵ Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базиси, 23.01.2018 й., 02/18/ФПК/0612-сон.

ЎРҚ-64-сон «Ҳакамлик судлари тўғрисида»ги, 2021 йил 16 февралдаги ЎРҚ-674-сон «Халқаро тижорат арбитражи тўғрисида»ги қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 19 июндаги «Бизнеснинг қонуний манфаатлари давлат томонидан муҳофаза қилиниши ва тадбиркорлик фаолиятини янада ривожлантириш тизимини тубдан такомиллаштиришга доир чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-5087-сон Фармони ва мавзуга оид бошқа қонун ҳужжатларида белгиланган вазифаларни амалга оширишда ушбу диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига боғлиқлиги. Диссертация тадқиқоти республика фан ва технологиялар ривожланишининг I. «Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари» устувор йўналиши бўйича бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Чет эл ҳуқуқини қўллашга доир масалаларнинг ҳуқуқий таҳлили, чет эл ҳуқуқи нормаларига ҳуқуқий баҳо бериш, уларнинг мазмунини аниқлаш, катъий нормаларни қўллаш ва оммавий тартиб тўғрисидаги изохни қўллаш, бу борадаги халқаро тажриба ҳамда хорижий мамлакатлар қонунчилиги ва ҳуқуқни қўллаш амалиёти мамлакатимизда мустақил тадқиқот объекти сифатида ўрганилмаган.

Чет эл ҳуқуқи нормаларини қўллаш тартиби ва хусусиятларига доир айрим масалалар мамлакатимизнинг олимларидан – Ҳ.Р.Раҳмонқулов, С.С.Гулямов, И.Р.Рустамбеков, Б.Б.Самарходжаев, С.Ҳамраев, Н.Х-А.Раҳмонқулова, З.Ш.Шамухамедова, Д.А.Огай, Б.Т.Мусаев, Х.Б.Абдурахмонова ва бошқаларнинг¹ илмий ишларида муайян даражада кўриб чиқилган.

МДҲ давлатларида тадқиқ қилинаётган мавзу йўналишида сўнги йилларда тадқиқот олиб борган тадқиқотчилар сифатида Л.А.Луниц, В.А.Канашевский, М.М.Богуславский, И.В.Гетьман-Павлова, Т.Н.Нешатаева, Л.П.Ануфриева, Г.К.Дмитриева, Н.Ю.Ерпылева, В.Л.Толстых, В.П.Звеков, Х.Шак, О.В.Новикова, Ю.Г.Морозова, Е.Б.Леанович, С.В.Мартынюк, А.А.Мережко ва бошқаларни² кўрсатиш мумкин.

Хорижий мамлакатларда чет эл ҳуқуқини қўллаш ҳамда унда янги ҳуқуқий механизмларни ривожлантиришни сўнги йилларда тадқиқ қилган олимлар сифатида Reynolds W., Batiffol H., Lagarde P., Pillet A., Vischer F., Haller S.M., Cavers D.F., Gutmann D., Farkas J., Clark D.S., Freeman M., Geeroms S., Dannemann G., Fentiman R., Lalive P., Nishino K., Drahoza C., Zoller R. ва бошқаларни³ кўрсатиш мумкин.

¹ Мазкур олимлар ишларининг тўлиқ рўйхати диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида кўрсатилган.

² Мазкур олимлар ишларининг тўлиқ рўйхати диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида кўрсатилган.

³ Мазкур олимлар ишларининг тўлиқ рўйхати диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида кўрсатилган.

Бирок мамлакатимизда ўтказилган номлари келтирилган олимларнинг ишлари коллизия нормалар ва чет эл ҳуқуқини қўллашнинг умумий жиҳатларига бағишланган бўлиб, чет эл элементи билан мураккаблашган фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларга нисбатан қўлланилиши лозим бўлган ҳуқуқни белгилашга доир муаммолар ва уларнинг ҳуқуқий тартибга солиниши масалалари комплекс тадқиқ қилинмаган. Шу сабабли ушбу масалани комплекс тадқиқ этиш долзарб ҳисобланади.

Диссертация тадқиқотининг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Тадқиқот иши Тошкент давлат юридик университети илмий-тадқиқот ишлари режасининг «Инвестиция муҳити жозибадорлигини ошириш ва таваккалчилик хавф-хатарини камайтиришнинг ҳуқуқий механизмини яратишнинг назарий-методологик асосларини такомиллаштириш» номли фундаментал лойиҳаси (2019-2021й.й.) доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади халқаро хусусий ҳуқуқда чет эл ҳуқуқи нормаларини қўллашнинг тартибга солинишини янада такомиллаштириш ва ушбу соҳадаги қонун ҳужжатлари ва ҳуқуқни қўллаш амалиёти самарадорлигини оширишга қаратилган тақлиф ҳамда тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

чет эл ҳуқуқи нормалари ва чет эл ҳуқуқига ҳавола этиш тушунчаси ва моҳияти аниқлаш;

чет эл ҳуқуқини қўллаш асосларини очиб бериш;

чет эл ҳуқуқига ҳавола этишнинг ўзига хос хусусиятларини аниқлаш;

чет эл ҳуқуқи нормалари мазмунини аниқлаш институти ҳуқуқий тартибга солиш манбаларини таснифлаш;

чет эл ҳуқуқи нормалари қўлланилишига ҳуқуқий баҳо бериш;

чет эл ҳуқуқи нормаларини аниқлаш ва асослантиришнинг хусусиятларини аниқлаш;

чет эл ҳуқуқини қўллашни рад этишнинг ҳуқуқий асосларини тавсифлаш;

чет эл ҳуқуқи нормаларини мазмунини аниқлаш ёки лозим даражада аниқлашнинг ҳуқуқий оқибатларини аниқлаш;

чет эл ҳуқуқини қўллаш соҳасида Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштириш бўйича тақлиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш.

Тадқиқотнинг объекти чет эл элементи билан мураккаблашган фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларга нисбатан қўлланилиши лозим бўлган ҳуқуқни белгилаш билан боғлиқ ҳуқуқий муносабатлар тизими ҳисобланади.

Тадқиқотнинг предмети халқаро хусусий ҳуқуқда чет эл ҳуқуқини қўллашга доир илмий-амалий муаммолар, миллий қонунчилик ва ҳуқуқни қўллаш амалиёти, халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар, хорижий мамлакатлар қонунчилиги ва амалиёти ҳамда мавжуд концептуал ёндашувлар, илмий назарий қарашлар ва ҳуқуқий категориялардан иборат.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқот олиб боришда тарихий, тизимли таҳлил, киёсий-ҳуқуқий, мантиқий, умумлаштириш, илмий манбаларни комплекс тадқиқ этиш, индукция ва дедукция, статистик маълумотларни таҳлили каби усуллар қўлланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

чет эл ҳуқуқи нормаларини қўллаш ҳамда уларнинг мазмунини аниқлаш зарурати, чет эл ҳуқуқи нормалари мазмунини аниқлашда судлар тегишли ваколатли органларга мурожаат қилиши ва аниқлик киритиши, шунингдек экспертлар жалб этиб уларнинг хулосаларини қўллаш тартиби асосланган;

фуқаролик ва иқтисодий ишлар доирасида Ўзаро ҳуқуқий ёрдамни такомиллаштириш, бунда чет эл ҳуқуқи нормаларини қўллаш ҳамда хорижий суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш механизмларини халқаро шартномалар талабларига мувофиқ қўллаш тартиби ҳамда бу жараёнда коллизия ва моддий адолат тамойилини таъминлашга қаратилганлиги асослаб берилган;

чет эл элементи билан мураккаблашган муносабатлар билан бевосита ёки билвосита боғлиқ бўлган барча субъектларнинг манфаатларини чет эл ҳуқуқи энг яхши тарзда ҳимоя қилиши кўрсатилиб, бунинг доирасида Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексида чет эл ҳуқуқи нормаларини қўллаш, уларнинг мазмунини аниқлаш, императив нормалар ва оммавий тартиб тўғрисидаги изоҳни қўллашга доир нормаларни миллий қадриятлар ва манфаатлар асосида такомиллаштириш зарурати асосланган;

халқаро даражада чет эл ҳуқуқи қўлланилиши коллизия нормалар ва Ўзаролик принципларига асосланганлиги ҳамда халқаро хусусий ҳуқуқ доирасида коллизия, моддий ва процессуал нормалар Ўзаро алоқадорлиги асосланиб, комплекс Коллизия ҳуқуқ кодексини ишлаб чиқиш зарурати кўрсатиб берилган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

чет эл элементи билан мураккаблашган хусусий-ҳуқуқий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиш самардорлигини ошириш, хусусан чет эл ҳуқуқий нормалари мазмунини аниқлаш имконини берадиган чет эл ҳуқуқи мазмунини аниқлаш тўғрисида алоҳида норма киритилиши билан халқаро хусусий ҳуқуқ ва халқаро фуқаролик процесси бўйича ягона норматив-ҳуқуқий ҳужжат қабул қилиниши зарурияти концептуал жиҳатдан асослаб берилди;

судлар, фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш органлари, нотариат, шунингдек халқаро арбитраж суди чет эл ҳуқуқи нормаларини қўлловчи ва уларнинг мазмунини аниқловчи ташкилотлар сифатида белгилаб берилди;

суд процесси бошланишигача ва бошлангандан кейин процессуал ҳуқуқни танлаш тўғрисида битим тузиш имконияти ва тартибни белгилайдиган нормаларни, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал ва Иқтисодий процессуал кодекслардаги чет эл ҳуқуқи нормалари ва бошқа ижтмоий нормалар далилларини йиғишни тартибга соладиган нормани аниқлаш зарурияти асослаб берилди;

чет эл хукуки нормаларининг мазмунини аниқлаш зарур бўлган низоларни ҳал қилиш мақсадида, суд қатъий ҳаракатлар ва чоралар қўриши шартлиги, шунингдек, суд қарор қабул қилишда таянган чет эл хукуки нормалари манбаларининг матнларини иш материалларига мажбурий равишда киритилишини белгилаш зарурати асослаб берилди;

чет эл хуқуқини қўллаш масаласини соддалаштириш мақсадида суъбий интеллект негизида махсус тизимларни жорий қилиш ва уларнинг хуқуқий асосларини яратиш бўйича таклифлар асослаб берилди;

чет эл хуқуқини қўллашдан бош тортиш бўйича барча асосларни ягона модда остига бирлаштириш зарурати асослаб берилди;

халқаро даражада чет эл хуқуқини қўллаш муаммосини ҳал қилишда халқаро хусусий хуқуқнинг асосий принциплари ҳамда халқаро судлар ва арбитражлар амалиёти асосида яратилган коллизия нормаларни ўз ичига олган универсал конвенцияни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш мақсадга мувофиқлиги асослаб берилди.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Ишда киёсий тадқиқот олиб бориш бўйича илғор хорижий олимлар томонидан ўрганилган ва тавсия этилган усуллардан фойдаланилган. Тадқиқот натижалари халқаро ҳуқуқ ва миллий қонунчилик нормалари, ривожланган давлатлар тажрибаси, ҳуқуқни қўллаш амалиёти, статистик маълумотларни таҳлил қилиш натижалари умумлаштирилиб, тегишли ҳужжатлар билан расмийлаштирилган. Тадқиқот олиб бориш жараёнида билдирилган айрим таклифлар амалиётда жорий этилган ва бу тегишли ваколатли органлар томонидан тасдиқланган. Тадқиқот натижалари етакчи миллий ва хорижий нашрларда эълон қилинган.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти ундаги илмий-назарий ҳулосалар, таклифлар ва тавсиялардан келгуси илмий фаолиятда, қонун ижодкорлигида, ҳуқуқни қўллаш амалиётида, чет эл жисмоний ва юридик шахслари иштирокида иқтисодий ва фуқаролик ишларини судда ҳал этиш тартибини такомиллаштиришда, тегишли фуқаролик, фуқаролик ва иқтисодий процессуал нормаларини шарҳлашда, миллий қонунчиликни такомиллаштириш фаолияти юзасидан илмий тадқиқотлар олиб боришда, шунингдек «Халқаро хусусий ҳуқуқ», «Халқаро низоларни ҳал этиш», «Фуқаролик процессуал ҳуқуқи» ва «Иқтисодий процессуал ҳуқуқ» каби ҳуқуқий фанларини ўқитиш ва методик тавсиялар тайёрлашда фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти қонун ижодкорлиги фаолиятида, хусусан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тайёрлаш ҳамда уларга ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш жараёнида, ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришда ҳамда олий юридик таълим муассасаларида халқаро хусусий ва оммавий ҳуқуқ фанларини ўқитишда хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Тадқиқот иши бўйича олинган илмий натижалар қуйидагиларда фойдаланилган:

чет эл хукуки нормаларини қўллаш ҳамда уларнинг мазмунини аниқлаш зарурати, чет эл хукуки нормалари мазмунини аниқлашда судлар тегишли ваколатли органларга мурожаат қилиши ва аниқлик киритиши, шунингдек экспертларни жалб этиб уларнинг хулосаларини қўллаш тартибини такомиллаштиришга доир таклифлар Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 14-моддаси ҳамда Иқтисодий процессуал кодексининг 13 ва 14-моддаларида ўз аксини топди (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг 2021 йил 19 июлдаги 02/819-сон далолатномаси). Ушбу таклиф чет эл хукуки нормаларини қўллаш ҳамда уларнинг мазмунини аниқлаш зарурати, чет эл хукуки нормалари мазмунини аниқлашда судлар тегишли ваколатли органларга мурожаат қилиши ва аниқлик киритиши, шунингдек экспертлар жалб этилиши доирасида хуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришга хизмат қилган;

фуқаролик ва иқтисодий ишлар доирасида ўзаро ҳуқуқий ёрдамни такомиллаштириш, бунда чет эл хукуки нормаларини қўллаш ҳамда хорижий суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш механизмларини халқаро шартномалар талабларига мувофиқ қўллашни таъминлаш, бунда фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатлар тўғрисидаги Конвенцияга (Кишинев, 2002 йил 7 октябрь) қўшилиш тўғрисидаги таклифи ҳамда мазкур Конвенцияга қўшилишнинг ижобий жиҳатлари ва уни хуқуқни қўллаш амалиётига жорий этиш бўйича таклифлари 2019 йил 26 августдаги «Фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатлар тўғрисидаги конвенцияга (Кишинев, 2002 йил 7 октябрь) Ўзбекистон Республикасининг қўшилиши ҳақида»ги ЎРҚ-554-сон Қонуни қабул қилинишида эътиборга олинган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг 2021 йил 5 майдаги 06/1-05/1214-сон далолатномаси). Ушбу таклиф «Фуқаролик, оилавий ва жиноий ишлар бўйича ҳуқуқий ёрдам ва ҳуқуқий муносабатлар тўғрисидаги Конвенцияга (Кишинев, 2002 йил 7 октябрь) қўшилиш ҳақида»ги Қонунда Ўзбекистон Республикасининг Конвенцияга қўшилиши масаласи ижобий кўриб чиқилишига хизмат қилган;

чет эл элементи билан мураккаблашган муносабатлар билан бевосита ёки билвосита боғлиқ бўлган барча субъектларнинг манфаатларини чет эл хукуки томонидан ҳимоя қилинишини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексига чет эл хукуки нормаларини қўллаш, уларнинг мазмунини аниқлаш, императив нормалар ва оммавий тартиб тўғрисидаги изоҳни қўллашга доир нормаларни миллий кадрятлар ва манфаатлар асосида такомиллаштириш бўйича таклифлар Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 5 апрелдаги «Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик қонунчилигини такомиллаштириш чоратadbирлари тўғрисида»ги Ф-5464-сон фармойиши ва унинг асосида тайёрланган янги Фуқаролик кодекси лойиҳасида эътиборга олинган. (Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг 2021 йил 12 октябрдаги далолатномаси). Ушбу таклиф чет эл элементи билан мураккаблашган

муносабатлар билан бевосита ёки билвосита боғлиқ бўлган барча субъектларнинг манфаатларини чет эл ҳуқуқи томонидан ҳимоя қилинишини таъминлашга хизмат қилган;

халқаро даражада чет эл ҳуқуқи қўлланилиши коллизия нормалар ва ўзаролик принципларига асосланганлиги ҳамда халқаро хусусий ҳуқуқ доирасида коллизия, моддий ва процессуал нормалар ўзаро алоқадорлиги доирасида комплекс Коллизия ҳуқуқ кодексини ишлаб чиқиши зарурати бўйича таклифлар Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 5 апрелдаги «Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик қонунчилигини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Ф-5464-сон фармойиши ва унинг асосида тайёрланган янги Фуқаролик кодексини лойиҳасида эътиборга олинган. (Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг 2021 йил 12 октябрдаги далолатномаси). Ушбу таклиф Фуқаролик кодексига халқаро даражада чет эл ҳуқуқи қўлланилиши коллизия нормалар ва ўзаролик принципларига асосланишида ижобий қўриб чиқилишига хизмат қилган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Мазкур тадқиқот натижалари 4 та илмий-амалий анжуманда, жумладан 2 та халқаро ва 2 та республика илмий-амалий анжуманларида муҳокамадан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Диссертация мавзуси бўйича жами 12 та илмий иш, жумладан 7 та илмий мақола (2 та халқаро нашрларда) чоп этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация таркиби кириш, учта боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан иборат. Диссертация ҳажми 151 бетни ташкил этган.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг кириш (диссертация аннотацияси) қисмида тадқиқот мавзусининг долзарблиги ва зарурати, унинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг асосий устувор йўналишларига боғлиқлиги, мавзу бўйича хорижий илмий тадқиқотлар шарҳи, муаммонинг ўрганилганлик даражаси, мавзунинг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари билан алоқаси, унинг мақсад ва вазифалари, объекти ва предмети, усуллари, илмий янгилиги ва амалий натижаси, тадқиқот натижаларининг ишончлилиги, илмий ва амалий аҳамияти, жорий қилиниши, апробацияси, натижаларнинг эълон қилинганлиги, диссертациянинг ҳажми ва тузилиши ҳақида маълумотлар келтирилган.

Диссертациянинг «Халқаро хусусий ҳуқуқда чет эл ҳуқуқини қўллашнинг назарий-ҳуқуқий асослари» деб номланган биринчи бобида тадқиқотнинг кейинги бобларида муҳокама қилинган муаммоларни ишлаб чиқиш учун назарий асоснинг таҳлили ёритилган. Ушбу бобда чет эл ҳуқуқи нормалари ҳамда чет эл ҳуқуқига ҳавола этиш тушунчаси ва моҳияти, чет эл ҳуқуқини қўллаш асослари, чет эл ҳуқуқига ҳавола этишнинг ўзига хос хусусиятлари таҳлил қилинган.

Чет эл ҳукуки, хусусан унинг мазмуни (моҳияти), ижтимоий муносабатларнинг бошқа тизимига хос бўлган омиллар томонидан юзага келтирилган бўлиб, унинг шаклланишига мамлакатнинг тарихи, иқтисодийёти, маданияти ва сиёсати таъсир қилади. Шу туфайли чет эл ҳукуки миллий ҳуқуқда мустаҳкамланган қоидалардан фарқ қилувчи қоидаларни ўзида мустаҳкамлаши мумкин.

Халқаро хусусий ҳуқуқ доктринасига кўра, чет эл ҳукуки судлар томонидан ҳуқуқ сифатида қўлланилишига йўл қўйилади. Чет эл ҳукуки нормасини қўллаш, ички ҳуқуқий тартиб учун намунали бўлмаган муносабатлар доирасида, хусусан, давлатимиз ҳудудидан ташқарида юзага келадиган, яъни халқаро хусусий ҳуқуқда қабул қилинганидек, чет эл элементи билан мураккаблашган муносабатлар доирасида амалга оширилади.

Чет эл элементи билан мураккаблашган муносабатлар чет эл ҳуқуқий тартиби қўлланилишини талаб қилади ва миллий суд томонидан самарали кўриб чиқилиши мумкин ҳамда халқаро хусусий ҳуқуқнинг тартибга солиш предметини юзага келтиради. Мазкур муносабатларни тартибга солиш учун ҳам чет эл ҳуқуқи қўлланилади, унга миллий ҳуқуққа қараганда тегишли муносабатлар одатийроқ ҳисобланади. Бошқа ижтимоий нормаларга мурожаат мақсади каби чет эл ҳуқуқи нормаларига ҳам мурожаат мақсади бу ижтимоий муносабатларни энг самарали ва одилонга тартибга солишдир, яъни тегишли ҳолатларда миллий ҳуқуқ ёрдамида амалга ошириб бўлмайдиган тартибга солиш ҳисобланади.

Чет эл ҳуқуқи тушунчаси ва моҳияти юзасидан Л.А.Лунц, И.В.Гетьман-Павлова, Л.П.Ануфриева, М.Богуславский, Batiffol H., Lagarde P., Vischer F. каби олимларнинг фикр мулоҳазалари ўрганилиб, чет эл ҳуқуқи аниқ муносабат субъектларининг манфаатларини энг яхши тарзда ҳимоя қилгани учунгина эмас (гарчи кўпинча шундай бўлса ҳам), балки у ушбу муносабат билан бевосита ёки билвосита боғлиқ бўлган барча субъектларнинг манфаатларини энг яхши тарзда ҳимоя қилгани учун ҳам қўлланилиши аниқланди. Чет эл ҳуқуқининг чет эл элементи билан мураккаблашган муносабатга нисбатан қўлланилиши ушбу муносабатни унинг ривожланиши кўпроқ табиий тарзда амалга ошириладиган яқин ижтимоий ва маданий муҳитга бирлаштириш имконини бериши намён бўлди.

Чет эл ҳуқуқи қўлланилиши чет эл элементи иштирокидаги муносабатларнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиш зарурияти билан юзага келади ва халқаро хусусий ҳуқуқ назарияси доирасида қўлланилиш учун ўз асосларига эга. Бундай асосларнинг энг дастлабкиси халқаро ҳушмуомалалик (comity) ва ўзаролик тамойиллари (принциплари) бўлиб ҳисобланади. Суд амалиётининг таҳлилидан келиб чиққан ҳолда ўзароликни иккита йўл билан изоҳлаш мумкин. Биринчи – бу чет эл судининг ҳукмини тан олишда суд ўзаролик принципини кўзда тутлади; иккинчи – суд ўзаролик принципи борлигини исботлашга мажбур қилади (бошқача номланиши –

салбий ўзаролик)¹. Хушмуомалалик тамойилига мувофиқ, давлат конунлари фақатгина унинг чегаралари доирасида самарага эга, аммо адолат ва давлатлараро биргаликда ҳаракат эҳтиёжлари миллий судлардан чет эл конунлари асосида юзага келган ҳуқуқларни эътироф этишни талаб қилади.

Бугунги кунда, қўлланиладиган ҳуқуқ тўғрисидаги масала ечимида муносабатнинг нафақат ҳудудий жойлашуви, балки бошқа мезонларини ҳам ҳисобга оладиган янги назариялар юзага келган. Ушбу назарияларнинг умумий хусусияти бу қўлланилиши мумкин бўлган ҳуқуқий тартибларнинг доирасини кенгайтириш ҳисобланади. Одатда, улар қаторига *lex fori* киради. Замонавий назариялар сифатида суд омили тўғрисида америка назарияси, коллизия нормаларни моддийлаштириш назарияси ҳамда халқаро хусусий ҳуқуқ императив нормалари институтининг юзага келишида намоён бўлган коллизия нормаларнинг унилатераллашуви (бир томонлама бўлиши) янги босқичи тўғрисидаги назариялар таҳлил қилинди.

Лекин мазкур назариялардан фарқли равишда халқаро хусусий ҳуқуқда адолат назарияси аҳамиятга моликдир. Мазкур назария, халқаро хусусий ҳуқуқда адолат тамойилини амалга оширишнинг ўзига хос хусусиятларини намоён қилади ҳамда коллизия ва моддий адолат ғояларини шакллантиради.

Халқаро хусусий ҳуқуқда моддий адолат принципи конунлар коллизиясига асосланган коллизия адолатга зид келиши кўрсатилади. Бунда моддий адолат тамойили, моддий тартибга солиш мазмунини ва муайян низони ҳал қилиш натижасини ҳисобга олишни ўз ичига олади. Шу билан бирга, коллизия адолат, ҳуқуқий муносабатлар географик жиҳатдан локализация қилинган мақбул ҳуқуқий тизимни топишни назарда тутди².

Халқаро хусусий ҳуқуқнинг ҳозирги ривожланиш босқичида конунлар коллизиясини моддийлаштириш тенденцияси кузатилмоқда. Хусусан, ҳар хил турдаги коллизия нормалар, кўп сонли мажбуриятлар (коллизия нормаларнинг муқобил, кумулятив, ёрдамчи ва бошқа турлари) пайдо бўлди. Шунингдек, тортишиш марказини конун чиқарувчидан судларга ўтказадиган «мослашувчан» низолар коидалари қўлланила бошлади. Судларга алоҳида ҳолатларда конун чиқарувчининг тавсияларидан четлашиш ва мустақил равишда энг адолатли ечимни топиш имконияти берилди.

Шундай қилиб, коллизия ҳуқуқ ҳуқуқий муносабатларни турли хил ҳуқуқий тартиблар ўртасида тақсимлашнинг фақат техник функциясини бажармайдиган, фақат халқаро хусусий ҳуқуқнинг анъанавий ҳуқуқий ва техник механизмларига эътибор қаратиб, чегаралараро муносабатларга атайлаб таъсир кўрсатадиган тўлақонли тартибга солиш механизми бўлиб, моддий ва коллизия масалаларини кўриб чиқишда адолат ўрнатишга интилади.

¹ Литвинский Д.В. Признание иностранных судебных решений по гражданским делам (сравнительно-правовой анализ французского законодательства, судебной практики и юридической доктрины). –СПб., 2005. –С. 178-179.

² Асосков А.В. Основы коллизионного права. –М., 2012. –С. 229–259.

Динга асосланган ҳуқуқ тизимига эга бўлган баъзи мамлакатларда чет эл ҳуқуқини қўллашда дин хал қилувчи аҳамиятга эга. Шу доирада ислом ҳуқуқи, жумладан Мақасид ал-Шариа (ислом ҳуқуқининг мақсадлари) ҳуқуқлар, мулк, соғлиқ, дин ва инсон кадр-қимматини таъминлашга қаратилган қондалар жамланмаси ҳисобланади ва маълум аҳамият касб этади.

Ислом ҳуқуқининг мақсадлари деганда, ислом ҳуқуқи ўрнатилган ва унинг меъёрларининг ҳаммасига ёки кўпчилигига киритилган мақсадлар тушунилади. Ислом ҳуқуқи меъёрларини синчковлик билан ўрганиб чиқкандан сўнг, уларнинг барчаси фойда келтириш ёки зарарни олдини олишга қаратилганлиги аён бўлади¹.

Исломнинг глобал миқёсда тарқалиши, бу дин дунёнинг кўплаб мамлакатларидаги кўп сонли аҳолининг ҳулқ-атворини белгилаши ва тартибга солиши зарур қондаларни қўллашни талаб этади. Халқаро хусусий ҳуқуқ маконининг шаклланишини ижтимоий тартибга солишнинг бошқа соҳаларида вужудга келаётган хатти-ҳаракатлар меъёрлари ва қондаларини ҳисобга олишга асосланиб, бугунги кунда баъзан дин меъёрлари, ахлоқ, одоб, эстетика соҳасидаги ижтимоий меъёрларнинг ҳуқуқ нормаларида тақрор ишлаб чиқилиши ва имплементация қилиниши зарурати кўринади.

Юқоридагиларга асосан, халқаро шартномалар ислом ҳуқуқи тамойилларини эътиборсиз қолдирадиган ёки унга зид бўлган мамлакатларда Мақасид ал-Шариа қонун ижодкорлиги жараёнида муваффақиятли қўлланилиши мумкинлигини кўрсатиш мумкин. Бинобарин, Мақасид ал-Шариа нормалари Ўзбекистон Республикасининг коллизия қонунчилигида, миллий қонунчиликнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда имплементация қилиниши мақсадга мувофиқ. Бу ўз навбатида мамлакатимизнинг ислом давлатлари билан ҳамкорлигини кучайтириш ва ислом молиясини янада кўпроқ жалб этиш имкониятини яратиб беради.

«Чет эл ҳуқуқи нормалари мазмунини аниқлаш усуллари ва ўзига хос хусусиятлари» деб номланган диссертациянинг иккинчи бобида чет эл ҳуқуқи нормалари мазмунини аниқлаш институтини ҳуқуқий тартибга солиш манбалари, чет эл ҳуқуқига ҳуқуқий баҳо бериш, чет эл ҳуқуқи нормаларини аниқлаш ва асослантиришнинг хусусиятлари кўриб чиқилган.

Чет эл ҳуқуқи мазмунини аниқлаш институти қонунлар коллизияси муаммолари билан чамбарчас боғлиқ ва халқаро хусусий ҳуқуқининг умумий масалалар доирасида кўриб чиқилади. Халқаро хусусий ҳуқуқда чет эл ҳуқуқини қўллаш презумпцияси мавжуд бўлиб, унга асосан чет эл ҳуқуқининг мазмунини аниқлаш зарурияти кўзда тутилади. Бунда чет эл ҳуқуқининг мазмунини аниқлашда қуйидаги муаммолар юзага келади: чет эл ҳуқуқининг мазмунини аниқлашни лозимлиги, ушбу мазмунни қандай аниқлаш кераклиги, агарда чет эл ҳуқуқининг мазмуни аниқланмаса қандай юридик оқибатлар юзага келиши мумкинлиги².

¹ Мусфир бин Али аль-Қахтани. Понимание Мақасид Ал-Шариа. Современный взгляд. –Острог, 2020.

² Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право, –М., 2013. –С.211.

Халқаро хусусий ҳуқуқ таркибида кўриладиган чет эл ҳуқуқи мазмунини аниқлаш институти нуқтан назаридан алоҳида аҳамиятга эга, сабаби мазкур муаммонинг ҳал қилиниши жиддий даражада коллизия норманинг талаблари билан белгиланиб, у туфайли чет эл ҳуқуқи қўлланилиши керак бўлиб қолади.

Чет эл ҳуқуқини англашга бўлган умумий концептуал ёндашувга асосан суд ўз ташаббусига кўра ва унга қонун томонидан юклатилган мажбурият туфайли чет эл ҳуқуқи мазмунини *ex officio* (лавозими бўйича) сифатида белгилайди; суд чет эл ҳуқуқини юридик жиҳатдан мажбурий кўрсатмалар тизими сифатида қўллайди. Томонларга эмас, балки ўз талабларини асослаш учун чет эл ҳуқуқига ҳавола қилаётган суд зиммасига чет эл кўрсатмаларининг мазмунини аниқлаш мажбурияти юклатилади. Чет эл ҳуқуқи мазмунини аниқлашнинг мақсади – ишни кўриш учун аҳамиятга эга бўлган ҳақиқатдаги ҳолатларни аниқлаш эмас, балки бўлажак суд қарорининг норматив-ҳуқуқий асосини аниқлаш¹.

Қатор давлатлар қонунчилигида чет эл ҳуқуқи мазмунини аниқлайдиган махсус механизм белгиланган. Масалан, Германия, Мексика ва Украина қонунчилигида чет эл давлати ҳуқуқини қўллашда суд ёки бошқа орган унинг нормалари мазмунини уларнинг расмий талқин қилиниши, қўлланилиш амалиёти ва тегишли хорижий давлатдаги доктринага кўра аниқлайди. Ишда иштирок этаётган шахслар ўзлари ҳавола қилаётган хорижий давлат ҳуқуқи нормалари мазмунини тасдиқлайдиган ҳужжатларни ўз талаблари ва эътирозларини асослаш учун тақдим қилишга, ушбу нормалар мазмунини аниқлашда судга ёки бошқа органга бошқача тарзда кўмаклашишга ҳақли. Австрия, Тунис ва Руминия қонунчилигида² чет эл қонуни мазмуни суд инстанцияси томонидан давлат органлари чиқарган далиллар ёрдамида қандайдир мутахассис хулосаси асосида ёки бошқача усулда аниқланади. Чет эл қонунига ҳавола қилаётган томонга унинг мазмунининг далил-исботини келтириш мажбурияти юкланиши мумкин. Швейцарида чет эл қонуни мазмуни суд томонидан аниқланади. Бунда суд томонларга ёрдам учун мурожаат қилиши мумкин. Мулк ишларини кўриб чиқишда чет эл ҳуқуқининг мазмунини исботлаш томонлар зиммасига юклатилиши мумкин. Буюк Британияда чет эл ҳуқуқининг мазмунини аниқлаш барча ҳолларда томонлар зиммасига юклатилади.

Таъкидлаш керакки, Ўзбекистон Республикасида чет эл ҳуқуқи нормаларининг мазмунини аниқлаш масалалари ҳуқуқнинг турли соҳаларидаги бир неча манбалар билан тартибга солинади.

Чет эл ҳуқуқининг мазмунини аниқлаш тўғрисида нормалар Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий процессуал кодексида (13 ва 14-моддалар), Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексида (1160-модда) ва Ўзбекистон Республикаси Оила кодексида (238-модда), яъни процессуал бўлгани каби моддий-ҳуқуқий меъёрий ҳужжатларда ҳам мавжуд. Айни

¹ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право. –М., 2013. –С.211

² Закон Румынии №105 «Применительно к регулированию отношений международного частного права» 1992 г. Ст. 7. (Закон Румынии «О международном частном праве») <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041301>

дамда Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодекси тегишли қоидаларга эга эмас ва умумий юрисдикциядаги судлар, гарчи Фуқаролик процессуал кодекснинг 26-моддасига кўра уларга меҳнат ва бошқа ҳуқуқий муносабатлардан юзага келадиган низолар қарашли бўлса ҳам, муайян ҳолларда Фуқаролик кодексининг 1160-моддасига ва Оила кодексининг 238-моддасига мурожаат қилишга мажбур.

Миллий судлар чет эл ҳуқуқини қўлламасликка ҳаракат қилишини ва чет эл ҳуқуқини қўллаш амалиёти жуда камлигини эътиборга олиб (бу эса Ўз навбатида судларнинг ушбу соҳада малака ва тажрибаси етарли эмаслигидан далолат беради), Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексида чет эл ҳуқуқи нормаларининг мазмунини аниқлаш тартибини белгиладиган қўшимчаларни киритиш зарур.

Амалда халқаро тажриба, кибермакон хусусиятлари ва халқаро хусусий ҳуқуқ ривожланиш тенденциясидан келиб чиқиб, хусусан Сингапур ва Хитойда миллий манфаатларга ва коллизия принципларга алоҳида эътибор билан ёндашилиши, принципларга суд амалиётида қатъий муносабат бўлиши ва улар қўлланилиши, Туркияда бир кодекс таркибида коллизия ва процессуал нормалар бирлашганлиги ҳамда миллий қадриятлар эътиборга олинганлиги диққатга сазовордир. Шунингдек, Канада ва Европа Иттифоқи давлатлари тажрибаси комплекс кодекс қабул қилиниши, унда умумий тамойиллар, тушунчалар, қўлланиладиган ҳуқуқ масалалари, юрисдикция, процессуал нормалар, қарорларни тан олиш ва ижро этиш масалалари қамраб олиниши мақсадга мувофиқлигини кўрсатади.

Кўрсатиб ўтилганлар негизда Ўзбекистонда ўзида миллий қадриятлар ва манфаатлар асосидаги коллизия тамойиллар, юрисдикция ҳамда тегишли процессуал нормаларни тўлиқ ақс эттирувчи алоҳида концептуал жиҳатдан янги комплекс Коллизия ҳуқуқ кодексини ишлаб чиқиш зарур бўлиб, ушбу ҳолат бевосита мазкур соҳадаги ҳуқуқни қўллаш амалиётини тўғри шакллантириш имкониятини яратади.

Амалга оширилган таҳлилга мувофиқ, чет эл ҳуқуқини қўллаш ва унинг мазмунини аниқлаш соҳасида Ўзбекистон Республикаси қонунчилигини янада такомиллаштириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Хусусан, Фуқаролик процессуал кодексини тегишли нормалар билан тўлдириш, шунингдек халқаро тажрибага мувофиқ Коллизия ҳуқуқ кодексини қабул қилиниш масаласини кўриб чиқиш зарурлиги намоён бўлмоқда.

Интернетнинг трансгегаравий табиати ва унда юзага келадиган низоларни ҳал қилишнинг мураккаблиги барчага маълум. Жамиятнинг ҳар бир аъзоси Интернет билан узвий боғланган ва Ўз ҳаётида глобал тармоқ ёки виртуал (кибер) макондаги муносабатлар иштирокчисига айланиб келмоқда. Бу эса кибермаконда низоларни ҳал этиш, юрисдикция ва қўлланиладиган ҳуқуқни аниқлаш, хусусан чет эл ҳуқуқини тўғри ва асосли қўлланилишини талаб этади. Жумладан, буни йирик низолар ва суд ишларидан ҳам кўриш мумкин. Интернетда пайдо бўладиган низоларни ҳал қилиш судлар олдида қийин вазифани кўяди - бир давлатнинг Интернетни маҳаллий даражада

тартибга солиш бўйича суверен манфаатларини таъминлаш ҳамда бу жараёнда бошқа давлатларнинг манфаатларига зарар етказмаслик.

Кўп йиллик низолар шуни кўрсатдики, кўплаб даввогарлар ва судлар халқаро масалалар бўйича тегишли чет эл ҳуқуқини чегаралараро Интернет низоларида тўғри қўлланилишини талаб қилмайди. Шу ўринда, суверен хурмат доктринаси бундай ҳолатларда муҳим аҳамиятли бўлиб, глобал олиб ташлаш тўғрисидаги сўровлар юбориш, чет эллик ишлаб чиқариш буюртмаларини бериш ёки Интернетда юрисдикциянинг бошқа турларини белгилашни тақиқламайди.

Ўз навбатида интернет тармоғи янги коллизия нормаларни шаклланишига олиб келмоқда, жумладан сервер жойлашган жой қонуни, хостинг тақдим қилган провайдер қонуни, домен номини рўйхатга олувчи қонуни ва бошқалар. Булар асосида эса маълум низоларда чет эл ҳуқуқини қўллаш зарурати шаклланмоқда.

Биз Ўзбекистон Республикасининг коллизия қонунчилигини такомиллаштиришда глобал тармоқ доирасидаги қонуний суверен давволарнинг ҳуқуқий механизмининг ҳисобга олиниши зарур деб ҳисоблаймиз, акс ҳолда давлатлар бу манфаатларни одатда маҳаллий тармоқ инфратузилмаси устидан жисмоний назоратни қўлга киритиш орқали ҳимоя қилишга киришади. Бу эса ўз навбатида тадбиркорлик, махфийлик ва сўз эркинлиги учун катта йўқотишларга олиб келади.

Шу нуқтаи назардан, Интернет тармоғи доирасида тўхматга нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқни аниқлаш муҳимлигини таъкидлаш лозим. Бунда, бизнинг фикримизча, юрисдикция ва қўлланиладиган ҳуқуқни аниқлашда объектив ва изчил ёндашувга риоя қилган ҳолда ҳуқуқбузарлик содир этилган жой қонунини белгилаш лозим.

Диссертациянинг учинчи бобида «Ўзбекистон Республикасида чет эл ҳуқуқини қўллаш бўйича қонунчилик ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини ривожлантириш» ҳақида сўз юритилган бўлиб, унда чет эл ҳуқуқини қўллашни рад этишнинг ҳуқуқий асослари, чет эл ҳуқуқи нормаларини мазмунини аниқламаслик ёки лозим даражада аниқламаслиқнинг ҳуқуқий оқибатлари, чет эл ҳуқуқини қўллаш соҳасида Ўзбекистон Республикаси қонунчилиги ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштириш истиқболлари таҳлили амалга оширилган.

Жаҳон амалиётини судлар томонидан чет эл ҳуқуқини қўллаш ёки тегишли тартибда қўллашни рад этиш муаммоси мавжуд бўлиб, бу хорижий юридик адабиётларида маълум танқидий таҳлилларга сабаб бўлган. Ҳозирги замон аксарият давлатларининг қонунчилиги қуйидаги иккита институтдан фойдаланиш йўли билан чет эл ҳуқуқини қўллашни рад этиш имкониятини кўзда тутди: «оммавий тартиб тўғрисидаги изох» ва «ўта императив (қатъий) нормалар».

Оммавий тартиб муаммоси (ordre public) халқаро хусусий ҳуқуқнинг энг мураккаб ҳуқуқий механизмлари билан боғлиқ. Бу оммавий ва хусусий манфаатлар муносабати, давлат ва унинг суд тизимининг хусусий шахслар ўртасидаги муносабатларга аралашиш чегаралари, томонларнинг ихтиёр

эркинлиги ва миллий қонунларнинг императив нормалари бириктириш эҳтимоли, чет эл қонунининг бошқа давлат ҳудудида қўлланилиши жоизлиги масалаларидир¹.

Инглиз доктринасида ўта императив нормаларга ва оммавий тартиб тўғрисидаги изоҳга нисбатан умумлаштирувчи тушунча «қутқарувчи изоҳлар» (escape clauses) асосида ёндашади². Мавжуд доктрина, қонунчилик ҳамда ҳуқуқни қўллаш амалиёти қонунчиликда оммавий тартиб ва унинг қўлланилиши тўғрисидаги қоидаларни аниқлаштириш мақсадга мувофиқлигини кўрсатади. Бу эса Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 1164-моддасини янги таҳрирда баён этиш заруратини асослайди.

Шулар билан бир қаторда қатъий (ўта) императив нормалар ҳам амалда қўлланилиб келинади. Ўта императив нормаларнинг мазмунини аниқлашда, энг аввало оммавий-ҳуқуқий ва хусусий-ҳуқуқий нормаларни аниқ ажратиб олиш зарур. Миллий оммавий нормаларнинг амал қилиши оммавий нормалар ҳар доим устун бўлганлиги сабабли қўлланиладиган чет эл ҳуқуқи томонидан бартараф қилиниши мумкин эмас. Шунингдек, мазкур институт хусусий-ҳуқуқий тартибга солиш соҳасига тааллуқлилиги туфайли уларнинг асосланишини Фуқаролик кодекси 1165-моддаси 1-бандидан фойдаланиб амалга оширишнинг имкони йўқ.

Ўта императив нормаларнинг асосланмаган кенг талқин қилинишига йўл қўймаслик керак, сабаби бу ўта императив нормаларнинг муаммоси қоллизион тартибга солиш концепциясига ҳилоф равишда ҳал қилинишига олиб келиши мумкин. Бу эса мазкур нормаларни қатъий белгилаш ва аниқ кўрсатиб ўтишни талаб этади.

Чет эл ҳуқуқини қўлламаслик маълум шахсларнинг ҳуқуқлари бузилишига олиб келиши мумкин бўладиган ҳолат сифатида қаралади. Чет эл ҳуқуқини қўлламаслик сабаблари сифатида қуйидагиларни кўрсатиш мумкин: чет эл ҳуқуқи тўғрисида етарли маълумот йўқлиги; ундаги муайян муаммоларнинг ҳал қилинмаганлиги; бир йўла икки ёқдан сўров бериб ишга аниқлик киритиш имконини берувчи экспертларнинг йўқлиги; чет эл ҳуқуқи ва инглиз ҳуқуқи бир хил самарага олиб келиши ва ш.к.

Geeroms S., Jaume E. каби олимлар фикрлари, Германия, Австрия, Дания, Норвегия ва Нидерландия каби давлатлар тажрибаси асосида Судга чет эл ҳуқуқини аниқлашда ёрдамлашиши мумкин бўлган органлар рўйхатини кенгайтириш, экспертлар иштирокини таъминлаш механизмлари жорий этилиши, бундай ишларни кўриб чиқиш муддатлари узайтириб берилиши ҳамда чет эл ҳуқуқини рад этиш асослари қатъий белгилаб қўйилиши лозим бўлиб ҳисобланади.

Давлат судларидан фарқли ўларок, арбитраж қўлланиладиган ҳуқуқни аниқлашнинг ягона ва биттагина усули билан чекланиб қолмайди. Арбитраж

¹Карабельников Б.Р. Признание и приведение в исполнение иностранных арбитражных решений: научно-практический комментарий к Нью-Йоркской Конвенции 1958 г. – М., 2001.

²Новикова О.В. Оговорки о публичном порядке и сверхимперативных нормах в английской доктрине международного частного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – М., 2011. – С. 30.

бўйича миллий ҳужжатларнинг ва арбитраж регламентларининг таҳлили шуни таъкидлаш имконини берадики, агарда томонлар қўлланиладиган ҳуқуқни ўзлари аниқлаш имкониятидан фойдаланмаса, арбитражлар уни эркин танлаш ҳуқуқига эга. Халқаро арбитраж доктринасида қўлланиладиган ҳуқуқ тушунчасига алоҳида эътибор қаратилган. Қўрсатилганлар халқаро тижорат арбитражининг назарияси ва амалиётида тўғри ёндашув борлигидан далолат беради. Шунга асосан, халқаро суд ва арбитражларда қўлланиладиган ҳуқуқнинг мазмунини аниқлаш учун ҳуқуқ назариясида шаклланган назарий асослар ва турли ёндашувларни ўрганиш халқаро арбитраж, халқаро суд ва миллий судларнинг қарорлари таҳлили чет эл ҳуқуқини қўллаш бўйича иш юритиш жараёнида миллий қонунчиликда чет эл ҳуқуқи мазмунини белгилаш бўйича стандарт тартиб (қондалар) ишлаб чиқилиши зарурлигини намойён қилади.

Чет эл ҳуқуқининг кейинги тўғри қўлланилишини таъминлаш доирасида сунъий интеллект негизида махсус тизимларни жорий қилиш мақсадга мувофиқ ҳисобланиб, улар барча ҳорижий ва халқаро ҳуқуқ маълумотлар базасига боғлана олади, уларнинг таҳлилин амалга оширади ва ҳуқуқни қўлловчига зарур маълумотни тайёрлаб беради. Бу борада С. Гулямов, Vuocz Thomas J., Gasson M.N., Johnson D. G., Hallevy G., Allen R. J., Barfield W., Ashley K., Scherer M. каби муаллифлар ҳоълари ва тадқиқотлари ўрганилиб чет эл ҳуқуқини қўллаш ва унинг талқин қилиш доирасида қўйилган мақсадларга эришиш имконини берадиган сунъий интеллект ривожланиши ва қўлланилишининг истиқболли йўналиши бўлиб, унинг хорижий мамлакатларнинг қонунчилигини таҳлил қилиш, судлар томонидан ўша давлат чет эл нормаларини қўллаш механизмини аниқлаш, у ёки бу нормаларнинг қўлланилиши, юзага келган низоли ҳал қилиш бўйича суд қарорлари намуналарини тайёрлашдан иборат суд фаолиятида қўлланилиши тўғрисида хулоса қилинган.

ХУЛОСА

Ўзбекистон Республикаси халқаро хусусий ҳуқуқида чет эл ҳуқуқини қўллаш масалаларининг назарий ва амалий таҳлилидан келиб чиқиб, қуйидаги хулосалар қилинди:

1. Таҳлил асосида исботландики, чет эл элементи билан мураккаблашган муносабатлар билан бевосита ёки билвосита боғлиқ бўлган барча субъектларнинг манфаатларини, тегишли муносабатни яқин ижтимоий ва маданий муҳитга яқинлаштирган ҳолда чет эл ҳуқуқи энг яхши тарзда ҳимоя қилади ва адолатни таъминлашга хизмат қилади. Трансмиллий ижтимоий соҳада адолатни таъминлашда қўлланиладиган ҳуқуқни танлаш масаласи таҳлили асосида чет эл ҳуқуқини қўллаш доирасида коллизия ёки тўқнашувчи адолат ва моддий адолат деб номланувчи иккита назарий парадигмалар ўртасида ўзаро номутаносиблик мавжудлиги кўрсатиб берилди ҳамда мазкур ҳолат адолат назарияларининг тарихи ва моҳиятини чуқур тушунмаслик натижасида вужудга келганлиги аниқланди. Адолат

назарияларининг батафсил интеллектуал тарихини ўрганиш орқали коллизия адолат ва моддий адолат назариялари аслида бир-бирини тўлдирувчи ва уларнинг турли хил ҳолатлари трансмиллий хусусий ҳуқуқ масалаларида адолатни таъминлаш учун биргаликда хизмат қилиши асосланганлиги.

2. Қўлланиладиган ҳуқуқни аниқлашнинг янги назариялари ва уларнинг мезонлари белгилаб олинди ва тавсифланди, мазкур назариялар қўлланилиши мумкин бўлган ҳуқуқий тартиботлар доирасини кенгайтиришга ҳамда бунда суд мамлақати ҳуқуқини қўллашни ҳисобга олиб ва яқиний ҳулосани судья чиқаришига асосланиши кўрсатиб берилди. Шундай қилиб, янги назариялар коллизия тартибга солишга олдиндан айта олмаслик элементини киритиши ва судьянинг қўлланиладиган ҳуқуқни аниқлаш жараёнида родини кучайтириши исботланди. Шу ўринда Интернет тармоғида коллизия тартибга солишнинг янги илмий-назарий асослари ҳамда коллизия-ҳуқуқий тартибга солиш асослари таҳлили ушбу муносабатларни тартибга солишда бир давлатнинг Интернетни маҳаллий даражада тартибга солиш бўйича суверен манфаатларини таъминлаш ҳамда бу жараёнда бошқа давлатларнинг манфаатларига зарар етказмаслик тамойили устуңлиги кўрсатиб берилди. Бунинг асосида Ўзбекистон Республикасининг коллизия қонунчилигини такомиллаштиришда глобал тармоқ хусусиятлари, янги коллизия нормалар ҳамда Интернет тармоғи доирасида кенг тарқалган ёлгон ёки тухмат маълумотларига нисбатан юрисдикция ва қўлланиладиган ҳуқуқни аниқлашда объектив ва изчил ёндашувга риоя қилган ҳолда ҳуқуқбузарлик содир этилган жой қонунини белгилаш мақсадга мувофиқ.

3. Таҳлил асосида ўта императив нормалар амалдаги қонунчиликни ўзгартирадиган ва ўз ваколатига қирадиган ҳар қандай низоларга автоматик равишда қўлланиладиган давлат сиёсати қоидалари бўлиб ҳисобланиб, амалда миллий судлар чет эл ҳуқуқидаги ўта императив нормаларни қўллаш учун кенг ихтиёрий ваколатларга эгаллиги намоён қилинди. Лекин бу орқали халқаро хусусий ҳуқуқдаги тарафлар эрк муҳторияти тамойили чекланиши кўрсатиб берилди. Мазкур муаммонинг ечими сифатида тегишли давлатлар судларининг ўзаро ҳуқуқий ёрдам доирасидаги ҳамкорлигини кучайтириш ва ҳатто миллий судларнинг қўшма форумини тузиш қоидаларини ишлаб чиқишнинг янги механизминини ўрнатиш зарурлиги исботланди. Шунингдек, мазкур масалада Туркия ва Хитойнинг тажрибаси алоҳида аҳамиятли бўлиб, улар миллий манфаатлар ва қадриятларга асосланиши, шунингдек Сингапур тажрибасида коллизия тамойилларга юқори эътибор берилиши ушбу қоидаларни имплементация қилиниши манфаатли эканлигини кўрсатади. Бу орқали миллий қонунчиликда коллизия ҳуқуқ принципларини миллий қадриятлар асосида ишлаб чиқиш ва қатъий белгилаб қўйиш керак.

4. Халқаро даражада чет эл ҳуқуқи қўлланилиши коллизия нормалар ва ўзаролик принципларига асосланганлиги исботланди. Бунда, доктрина ва қонун ҳужжатлари, шунингдек, халқаро ҳуқуқни қўллаш амалиёти таҳлили асосида ўзаролик принципи халқаро хусусий ҳуқуқнинг барқарор

қисми эмаслиги ва муайян давлатнинг ҳуқуқни қўллаш амалиётига боғлиқлиги тўғрисида ҳулоса қилинди. Шунга асосан, Фуқаролик кодексига ўзаролик ва халқаро ҳушмуомалалик тамойилларини алоҳида норма қўринишида ақс эттириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Шунингдек, чет эл ҳуқуқини қўллашдан бош тортиш бўйича барча асосларни ягона модда остига бирлаштириш мақсадга мувофиқлиги исботланди.

5. Халқаро арбитраж, халқаро суд ва миллий судларнинг қарорлари таҳлили асосида чет эл ҳуқуқини қўллаш бўйича иш юритиш жараёнида миллий қонунчиликда чет эл ҳуқуқи мазмунини белгилаш бўйича стандарт тартиб (қоидалар) ишлаб чиқилиши зарурлиги намоён этилди.

Шу билан бир қаторда, Ўзбекистон Республикасининг «Халқаро тижорат арбитражи тўғрисида»ги ҳамда «Ҳакамлик судлари тўғрисида»ги қонунлари халқаро тажриба асосида танқидий таҳлил қилиниб, миллий ҳакамлик судлари чет эл ҳуқуқини қўллаш ваколатига эка эмаслиги ва уларнинг фаолияти халқаро стандартларга жавоб бермаслиги намоён этилди ҳамда мазкур иккита қонунни ягона қонун остига бирлаштириб чет эл ҳуқуқини қўллаш ҳуқуқи ва механизми тўлиқ тартибга солиниши мақсадга мувофиқлиги асослантирилди.

6. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси 1161-моддасини мамлакатнинг халқаро мажбуриятларига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқига чекловларсиз қайта ҳавола белгиланишини ҳисобга олиб уни қуйидаги таҳрирда баён этиш зарурияти асосланди:

«1161-модда. Қарши томон ва учинчи мамлакат ҳуқуқига ҳавола этиш.

Ушбу бўлим қоидаларига мувофиқ, чет эл ҳуқуқига ҳар қандай ҳавола этиш тегишли мамлакатнинг қоллизион ҳуқуқига эмас, балки моддий ҳуқуқига ҳавола этиш деб қаралиши лозим, ушбу бўлимда назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно.

Жисмоний шахснинг шахсий қонунини, унинг ҳуқуқ ва муомала лаёқатини аниқлаш бўйича муносабатларни, шунингдек оила-мерос муносабатларини тартибга солиш чоғида чет эл ҳуқуқи қўлланилганда Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқига қайта ҳавола этиш қабул қилинади».

7. Суднинг чет эл ҳуқуқи мазмунини аниқлаш мақсадида ёрдам ва тушунтириш сўраб ўз мамлакатидаги ва хориждаги ваколатли органларга ёки ташкилотларга мурожаат қилиш ҳуқуқи асосида Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 1160-моддасини қуйидаги таҳрирда ақс эттириш зарурияти исботланди:

«1160-модда. Чет эл ҳуқуқи нормалари мазмунини аниқлаш

Чет эл ҳуқуқини қўлланишда суд ёки бошқа давлат органи унинг нормалари мазмунини бу нормаларнинг тегишли хорижий давлатда расмий талқин этилиши, қўлланиш амалиёти ва доктринасига мувофиқ аниқлайди.

Суд ёки бошқа давлат органи чет эл ҳуқуқи нормалари мазмунини аниқлаш мақсадида ёрдам ва тушунтиришлар сўраб Адлия вазирлигига ва бошқа миллий ва хорижий ташкилотларга, шу жумладан Ўзбекистон Республикасининг хориждаги консулликлари ва хорижий давлатларнинг Ўзбекистон Республикасидаги консулликларига мурожаат қилиши ёҳуд

экспертларни жалб қилиши мумкин.

Томонларнинг тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириши билан боғлиқ талабларга кўра, чет эл ҳуқуқи нормаларининг мазмуни тўғрисидаги маълумотларни тақдим қилиш мажбуриятини суд томонлар зиммасига юклаши мумкин.

Ишда иштирок этаётган шахслар ўз талаблари ёки эътирозларини асослаш учун ўзлари вақт келтираётган чет эл ҳуқуқи нормаларини тасдиқловчи ҳужжатларни тақдим этишга ва бу нормаларнинг мазмунини аниқлашда судга ёки бошқа давлат органларига бошқача тарзда ёрдамлашишга ҳақлидирлар.

Агар ушбу моддага мувофиқ кўрилган чора-тадбирларга қарамай, чет эл ҳуқуқи нормаларининг мазмуни оқилона муддатларда аниқланмаса, Ўзбекистон Республикасининг ҳуқуқи қўлланилади».

8. Тадқиқот қонунчилиқда оммавий тартиб ва унинг қўлланилиши тўғрисида қоидаларни аниқлаштириш заруриятини кўрсатди. Хусусан, таҳлиллар ва оммавий тартиб тўғрисида изоҳнинг тўғри қўлланилиши зарурлигидан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 1164-моддасини қуйидаги мазмунда баён қилиш таклиф қилинади:

«1164-модда. Оммавий тартиб тўғрисидаги изоҳ

Ушбу бўлим қоидаларига мувофиқ қўлланилиши лозим бўлган чет эл ҳуқуқи нормаси, уни қўллаш оқибати Ўзбекистон Республикасининг ҳуқуқ-тартиботи асосларига (оммавий тартибга) очиқ-ойдин зид келган ҳолларда, истисно ҳолати сифатида қўлланилмайди. Бу ҳолларда ушбу ҳуқуқнинг бошқа мувофиқ келувчи қондаси, ёки зарурият бўлганда, Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқи қўлланилади.

Ўзбекистон Республикаси оммавий тартиби деганда Ўзбекистон Республикаси ижтимоий тузуми асослари, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунларида мустақамланган асосий принциплари тушунилади.

Тегишли чет эл давлатининг ҳуқуқий, сиёсий ёки иқтисодий тизими Ўзбекистон Республикасининг ҳуқуқий, сиёсий ёки иқтисодий тизимидан фарқланишигина чет эл ҳуқуқини қўллашни рад этиш учун асос бўлиши мумкин эмас».

9. Таҳлил шуни кўрсатдики, Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 1165-моддаси тўлақонли эмас, хусусан биринчи бандда ўта императив нормалар доирасини аниқлаш мезонлари мавжуд эмас, бу эса миллий қонунчилиқдаги кўрилатган институтга янада кўпроқ ноаниқлик тусини беради. Модда номланишида «ўта императив нормалар» ёки турли давлатлар қонунчилигида ва доктринасида қўлланиладиган бошқа ўхшаш тушунчадан, жумладан «бевосита қўлланиладиган нормалар» тушунчасидан фойдаланиш зарур ҳисобланади, бу айтилган нормаларнинг алоҳида тавсифини таъкидлаш, шунингдек, гап барча эмас, алоҳида императив нормалар ҳақида кетаётганини билдириш имконини беради.

Кўрсатилганлардан келиб чиқиб Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик Кодекси 1165-моддасини қуйидаги тахрирда баён қилиш таклиф қилинади:

«1165-модда. Бевосита қўлланиладиган нормалар

Ушбу бўлим қоидалари Ўзбекистон Республикаси қонунчилигининг тўғридан тўғри чет эл элементиغا эга хусусий-ҳуқуқий муносабатларни, қўлланилиши лозим бўлган ҳуқуқдан қатъий назар, тартибга солувчи қатъий моддий нормалари (бевосита қўлланиладиган нормалар) амал қилишига дахлдор эмас.

Бирон-бир мамлакатнинг ҳуқуқи ушбу бўлим қоидаларига мувофиқ қўлланилганда, агар ана шу мамлакатнинг ҳуқуқига қўра бундай нормалар қўлланилиши лозим бўлган ҳуқуқдан қатъий назар, тегишли муносабатларни тартибга солиши лозим бўлса, суд бошқа мамлакатнинг ана шу муносабатлар билан узвий алоқада бўлган қатъий ҳуқуқ нормаларини қўллаши мумкин. Бунда суд бундай нормаларнинг вазифасини ва хусусиятини, шунингдек уларни қўллаш оқибатларини эътиборга олиши лозим».

10. Суд процесси бошланишигача ва бошлангандан кейин процессуал ҳуқуқни танлаш тўғрисида битим тузиш имконияти ва тартибни белгилайдиган нормаларни, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал ва Иқтисодий процессуал кодекслардаги чет эл ҳуқуқи нормалари ва бошқа ижтимоий нормалар далилларини йиғишни тартибга соладиган нормани киритиш зарурияти асослаб берилган. Хусусан, бундай нормани қуйидаги тахрирда акс эттириш таклиф қилинади:

«Томонлар суд процесси бошланишигача ва бошлангандан кейин процессуал ҳуқуқни танлаш тўғрисида ёзма битим тузиш ҳуқуқига эга. Бошқа давлатда амал қилувчи ҳуқуқ суд учун зарурлиги ва маълумлигига қараб исботланади. Чет эл ҳуқуқи нормаларини аниқлашда суд томонлар тақдим қиладиган далиллар билан чекланмайди, суд бошқа манбалардан фойдаланиш ва чет эл ҳуқуқи қўлланилиши билан боғлиқ зарур қаракатларни бажариш ваколатига эга».

11. Ўта императив нормаларнинг аниқ рўйхати йўқлиги сабабли Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленуми даражасида ўта императив нормалар доирасини қуйидаги мезонларни ҳисобга олган ҳолда акс эттириш ёки белгилаш мақсадга мувофиқ:

фуқаролик муомаласи иштирокчиларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш учун норманинг алоҳида аҳамияти;

суд кўрсатмаларига амал қилиши керак бўлган ҳуқуқий тизимнинг виждонлилик ва адолатлилик тасаввурлари нуктан назаридан тегишли нормани қўллашдан бош тортиш натижасида келиб чиқиши мумкин бўлган салбий оқибатлар таҳлили.

12. Чет эл ҳуқуқи нормаларининг мазмунини аниқлаш зарур бўлган низоларни ҳал қилиш мақсадида, суд қатъий қарарлар ва чоралар кўриши шартлиги, шунингдек, суд қарор қабул қилишда таянган чет эл ҳуқуқи нормалари манбаларининг маълумларини иш материалларига мажбурий равишда киритиши белгиланган.

Кўрсатилганлардан келиб чиқиб, Фуқаролик процессуал кодекси ва Иқтисодий процессуал кодекс қуйидаги мазмундаги норма билан тўлдирилиши лозим:

“***-модда. Чет эл ҳуқуқи нормалари мазмунининг суд томонидан аниқланиши

Қўлланилиши керак бўлган чет эл ҳуқуқи нормалари мазмунининг аниқланиши, Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларига мувофиқ ҳуқуқий ёрдам учун мурожаат қилиш орқали суд томонидан расмий тартибда амалга оширилади.

Қўлланилиши керак бўлган чет эл ҳуқуқи мазмуни тўғрисидаги сўров тегишли ташкилотларга ишнинг асосий ҳолатлари ва томонлар қўяётган талабларни кўрсатган ҳолда берилади. Агарда Ўзбекистон Республикасининг халқаро келишуви йўқлиги ёки бошқа судга боғлиқ бўлмаган сабабларга кўра ҳуқуқий маълумотни расман олиш имконсиз бўлса, суд ўз қарорини қўлланилиши керак бўлган чет эл ҳуқуқи нормалари мазмунини тасдиқловчи бошқа манбаларга, шу жумладан ишда қатнашаётган шахслар тақдим қилган ҳужжатларга, ва мутахассислар хулосаларига мувофиқ асослашга ҳақли.

«Суд тақдим қилинган далилларнинг мақбуллиги, алоқадорлиги ва асослилигини баҳолайди. Суд тарафларнинг розилиги билан ўз қарорини тақдим қилинган далилларга ёки қўлланилиши лозим бўлган чет эл ҳуқуқи мазмуни тўғрисида суд ихтиёрида мавжуд бўлган бошқа ҳужжатларга мувофиқ кўриб чиқиши ва асослаши мумкин. Суд чет эл ҳуқуқи нормаларини қўллаш, мазмунини аниқлаш, баҳолаш ва шарҳлашга доир маълумотларни иш материалларига қўшиб қўйишга мажбур.

Агарда мазкур моддага мувофиқ кўрилган чораларга қарамадан чет эл ҳуқуқи нормаларининг мазмуни оқилона муддатларда аниқланмаган бўлса, Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқи қўлланилади.

Чет эл ҳуқуқи нормаларини кўрсатилган муносабатларга нисбатан нотўғри қўллаш ёки қўллашдан асоссиз бош тортиш моддий ҳуқуқ нормаларини нотўғри қўллашнинг процессуал оқибатларини келтириб чиқаради».

13. Халқаро тажриба ва халқаро-ҳуқуқий тартибга солишни ўрганиш натижасида 1968 йилги Чет эл қонунчилигига тааллуқли маълумот тўғрисидаги Европа конвенциясига ва 2019 йилги Фуқаролик ёки тижорат ишлари бўйича чет эл суд қарорларини тан олиш ва ижро этиш тўғрисидаги Гаага конвенциясига қўшилиш мақсадга мувофиқ эканлиги, бу чет эл ҳуқуқи нормаларини талкин қилишда ёрдам олиш ҳамда миллий суд қарорларини чет элда тан олинishi ва ижро этилишини таъминлашга хизмат қилиши асослаб берилди.

14. Трансмиллий фуқаролик процесси принциплари (УНИДРУА) трансмиллий фуқаролик процессуал муносабатларни тартибга солишнинг асосий омилларини акс эттиради, чет эллик шахсларни суд қилинишда тегишли суд ҳимояси билан таъминлайди, уларга низони кўриб чиқиш жойидаги давлат фуқаролари ва юридик шахслари билан барабар тенг ҳуқуқларни кафолатлайди ва фуқаролик суд ишлари соҳасида давлатлар

халқаро ҳамкорлигининг асоси ҳисобланади ва чет эл элементи билан мураккаблашган ҳуқуқий муносабатлардан юзага келадиган фуқаролик ишларини кўриб чиқиш стандартларини белгилайди, бу мазкур Принципларнинг Ўзбекистон Республикаси процессуал кодексларига киритиш зарурлиги тўғрисида хулоса қилинди.

15. Халқаро даражада чет эл ҳуқуқини қўллаш муаммосини ҳал қилишда халқаро хусусий ҳуқуқнинг асосий принциплари ҳамда халқаро судлар ва арбитражлар амалиёти ҳамда вужудга келган янги кибермаккондаги муносабатларга нисабатан қўлланиладиган ҳуқуқни аниқлаш асосида яратилган коллизия нормаларни ўз ичига олган универсал конвенцияни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш мақсадга мувофиқ бўлиб ҳисобланиши намойён қилинди. Бу масала Ўзбекистон томонидан БМТ Халқаро савдо ҳуқуқи бўйича комиссияси (ЮНСИТРАЛ) доирасида кўтариб чиқилиши мақсадга мувофиқлиги кўрсатиб берилди.

16. Чет эл ҳуқуқининг кейинги тўғри қўлланилишини таъминлаш доирасида сунъий интеллект негизида махсус тизимларни жорий қилиш мақсадга мувофиқ ҳисобланиши, улар барча хорижий ва халқаро ҳуқуқ маълумотлар базасига боғланган ҳолда зарур таҳлилларни амалга оширган ҳолда ҳуқуқни қўлловчига тегишли маълумотни тайёрлаб бериш механизминини яратиши асосланди. Миллий миқёсда айнан чет эл ҳуқуқини қўллаш билан боғлиқ ишларда Хитой, АҚШ ва Европа мамлакатлари тажрибаси асосида сунъий интеллект негизида махсус тизимни жорий этиш ва бунинг ҳуқуқий асосини яратиш вақти келганлиги асослантирилди.

17. Халқаро тажриба, кибермаккон хусусиятлари ва халқаро хусусий ҳуқуқ ривожланиш тенденциясидан келиб чиқиб, хусусан Сингапур, Хитой, Канада, Туркия ва Европа Иттифоқи давлатлари тажрибаси асосида Ўзбекистонда ўзида миллий кадриятлар ва манфаатлар асосидаги коллизия тамойиллар, юрисдикция ҳамда тегишли процессуал нормаларни тулик акс эттирувчи алоҳида концептуал жиҳатдан янги комплекс Коллизия ҳуқуқ кодексини ишлаб чиқиш зарурати асосланиб, ушбу ҳолат бевосита мазкур соҳадаги ҳуқуқни қўллаш амалиётининг тўғри шакллантириш имкониятини яратади.

18. Таҳлил шуни кўрсатдики, динга асосланган ҳуқуқ тизимига эга бўлган баъзи мамлакатларда чет эл ҳуқуқини қўллашда дин ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Биз ўз ишимиз доирасида шундай хулосага келдикки, ислом қонунлари, масалан, Мақасид ал-Шария (ислом ҳуқуқининг мақсадлари) ҳуқуқлар, мулк, соғлиқ, дин ва инсон кадр-қимматининг таъминлашга қаратилган. Бунда, халқаро шартномалар ислом ҳуқуқи тамойилларини эътиборсиз қолдирадиган ёки унга зид бўлган мамлакатларда Мақасид ал-Шария қонун ижодкорлиги жараёнида муваффақиятли қўлланилиши мумкин. Бинобарин, Мақасид ал-Шария нормалари биз таклиф қилган Ўзбекистон Республикасининг Коллизия ҳуқуқ кодексига, миллий қонунчиликнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда имплементация қилиниши мақсадга мувофиқ. Бу ўз навбатида

мамлакатимизнинг ислом давлатлари билан ҳамкорлигини кучайтириш ва ислом молиясини янада кўпроқ жалб этиш имкониятини яратиб беради.

Буларнинг барчаси ҳамда диссертация доирасида ишлаб чиқилган бошқа катор таклиф ва хулосалар Ўзбекистон Республикасида чет эл ҳуқуқини қўллаш самарадорлигини оширишга, миллий даражада ҳуқуқ устуворлиги, чет эл фуқаролари ва юридик шахслари қонуний манфаатлари ҳимоясини таъминлашга, хорижий инвесторлар ишончини ошириш ва инвестиция муҳитини яхшилашга, шунингдек мамлакатимизнинг турли ҳуқуқ устуворлиги рейтингларидаги курсаткичлари ошишига хизмат қилади.

SCIENTIFIC COUNCIL ON AWARDING SCIENTIFIC DEGREES
DSc.07/30.12.2019.Yu.22.01 AT THE TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW

TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

JOLDASOVA SHAKHNOZA BATIROVNA

**PROBLEMS OF APPLICATION OF FOREIGN LAW IN NATIONAL
LEGISLATION**

12.00.03 – Civil law. Business Law.
Family Law. International Private Law.

ABSTRACT

of doctoral (Doctor of Philosophy) dissertation on legal sciences

Tashkent – 2021

The theme of the dissertation of the Doctor of Philosophy (PhD) is registered by the Supreme Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan with number B2020.4.PhD/Yu425.

The doctoral dissertation is prepared at the Tashkent State University of Law.

The abstract of the dissertation is posted in three languages (Uzbek, English and Russian (summary)) on the website of website of Scientific council (www.tsul.uz) and Information educational portal «Ziynet» (www.ziynet.uz).

Scientific supervisor:	Rustambekov Islambek Rustambekovich Doctor of Science in Law, Professor
Official opponents:	Nasriev Iltom Ismailovich Doctor of Science in Law, Professor Abdurahmanova Hosiyat Bahtiyor kizi Doctor of Science in Law, Acting Professor
The leading organization:	Lawyers' Training Center under the Ministry of Justice of Uzbekistan

The defense of the dissertation will be held at 14:00 on 20 November 2021 at the session of the Scientific Council under the Scientific Council DSc.07/30.12.2019.Yu.22.01 at the Tashkent State University of Law. (Address: 100047, Sayilgoh street, 35 Tashkent city. Phone: (99871) 233-66-36; fax: (998971) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

The doctoral dissertation is available at the Information-Resource Center of Tashkent State University of Law (registered under No. 993), (Address: 100047 Tashkent city, A. Timur street, 13. Phone: (99871) 233-66-36).

Abstract of the dissertation submitted on 5 November 2021.

(Registry protocol № 15 dated 5 November 2021.

S. Gulyamov
Chairman of Scientific Council for awarding scientific degrees, Doctor of Science in Law, professor

D.Y. Khabibullayev
Scientific Secretary of Scientific Council for awarding scientific degrees, Doctor of Philosophy in Law, professor

N.F. Imomov
Vice-Chairman of Scientific Seminar under Scientific Council for awarding scientific degrees, Doctor of Science in Law, professor

INTRODUCTION (abstract of PhD thesis)

The actuality and relevance of the dissertation theme. The development of international private-legal relations in the world, the processes of globalization and the expansion and development of relations between states, their individuals and legal entities create situations that require the application of the law of another country on the territory of one country. At present, such cases occur in various contractual and non-contractual relations, in disputes between parties that are subjects of different states, and cause a number of problems in the field of law enforcement. According to the statistics of national courts, in the last three years, only two economic cases were resolved by the economic courts by applying foreign law and there were no cases in civil courts.¹ This indicates that these issues have not been sufficiently studied in the context of national legislation and case law and have not been applied accordingly.

Mutual legal assistance between states in the world is an important scientific and practical tool for preventing or ensuring a fair settlement of international private law disputes, which may arise in matters of substantive and conflict rules, including the proper application and proper legal assessment of foreign law and special attention is paid to it as an important research area.

Systematic work is being carried out in the country to ensure the rule of law, international trade and economic relations, mutually beneficial cooperation and the creation of mechanisms to protect the rights and legitimate interests of our citizens in all countries. Strengthening the independence and sovereignty of our country, creating an environment of security, stability and good neighborliness around Uzbekistan, strengthening the international prestige of our country are considered as one of the priorities of the country's development further improvement of application practice.

This dissertation study serves to a certain extent to carry out the tasks set out in the Civil Code² of the Republic of Uzbekistan of August 29, 1996, The Code of Economic Procedure³ of January 24, 2018, The Code of Civil Procedure⁴ of January 22, 2018, the Laws "On Arbitration Courts" No.LRU-64 of October 16, 2006, "On Investments and Investment Activities" No.LRU-598 of December 25, 2019, "On International Commercial Arbitration" No.LRU-674 of February 16, 2021, Decrees of the President of the Republic of Uzbekistan dated June 19, 2017 No. PD-5087 "On measures to radically improve the system of state protection of legitimate interests of business and further development of entrepreneurial activity" and other legislation on the subject.

The dependence of the research on the priority areas of development of science and technologies in the republic. The research of the dissertation was carried out in the priority direction of the development of science and technology of the republic I. "Formation of a system of innovative ideas and ways to

¹ The statistics are based on an official letter from the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan.

² Collection of Legislation of the Republic of Uzbekistan dated 05.10.2020, No. 03/20/640/1348.

³ National Database of Legislation 13.01.2021, No. 03/21/663/0013.

⁴ National Database of Legislation 13.01.2021, No. 02/18/ФПК/0612.

implement them in the social, legal, economic, cultural, spiritual and educational development of an informed society and democratic state."

The extent of study of the problem. Legal analysis of issues related to the application of foreign law, legal assessment of foreign law, their content, application of strict rules and interpretation of public order, international experience in this area and foreign law and law enforcement practice have not been studied as independent research in our country.

Some issues of legal regulation of application of foreign law are discussed by domestic scientists – Kh.Rahmonkulov, S.Gulyamov, I.Rustambekov, Z.Ubaydullaev, B.Samarkhodjaev, O.Okyulov, N.Rahmonkulova, Z.Shamukhamedova, D.Ogay, B.Musayev, H.Abdurakhmonova and others¹.

In the CIS countries researchers who have conducted research in the field are Lunts L.A., Kanashevskiy V.A., Boguslavskiy M.M., Getman-Pavlova I.V., Neshataeva T.N., Anufrieva L.P., Dmitrieva G.K., Erpyleva N.Yu., Tolstyx V.L., Zvekov V.P., Shak X., Novikova O.V., Morozova Yu.G., Leanovich E.B., Martynyuk S.V., Merejko A.A. and others².

Reynolds W., Batiffol H., Lagarde P., Pillet A., Vischer F., Haller S. M., Cavers D. F., Gutmann D., Farkas J., Clark D.S., Freeman M., Geeroms S., Dannemann G., Fentiman R., Lalive P., Nishino K., Drahoza C., Zoller R. and others³ can be described as scholars who have studied in recent years the application of foreign law in foreign countries and the development of new legal mechanisms in it.

However, the work of named scholars in our country is devoted to collegial norms and general aspects of the application of foreign law, the problems of determining the law applicable to civil law relations complicated by a foreign element and their legal regulation have not been comprehensively studied. Therefore, a comprehensive study of this issue is relevant.

Relation of the dissertation research with the research plans of the higher educational institution where the dissertation is performed. The research was carried out in the framework of the practical project of the research plan of Tashkent State Law University "Improving the theoretical and methodological framework for creating a legal mechanism to increase the attractiveness of the investment climate and reduce risk" (2019-2021).

The aim of the research is the further improvement of the regulation of the application of foreign law in private international law and the development of proposals and recommendations aimed at increasing the effectiveness of legislation and law enforcement practice in this area.

Research tasks:

- identification of definition of norms of foreign law and the concept and essence of reference to foreign law;
- disclosure of the grounds for the application of foreign law;
- identification of specific features of reference to foreign law;

¹ A complete list of the works of these scientists is given in the list of references used in the dissertation.

² A complete list of the works of these scientists is given in the list of references used in the dissertation.

³ A complete list of the works of these scientists is given in the list of references used in the dissertation.

classification of sources of legal regulation of the institute of determining the content of foreign law;

legal assessment of the application of foreign law;

identification of the norms of foreign law and the nature of the justification;

description of the legal grounds for refusal to apply foreign law;

determination of the legal consequences of non-determination or inadequate definition of the content of the norms of foreign law;

development of proposals and recommendations for improving the legislation and law enforcement practices of the Republic of Uzbekistan in the field of foreign law.

The object of research is a system of legal relations related to the determination of the right to be applied to civil law relations complicated by a foreign element.

The subject of research is the scientific and practical problems of application of foreign law in private international law, national legislation and law enforcement practice, international legal documents, legislation and practice of foreign countries and existing conceptual approaches, scientific theoretical views and legal categories.

Research methods. This dissertation widely uses such methods of scientific knowledge as the study of events and phenomena in the field, systematic analysis, logic, generalisation, deduction, comparative law and statistical data.

The scientific novelty of the research is following:

the need to apply the norms of foreign law and determine their content, the procedure for courts to apply to the relevant authorities and clarify the content of foreign law, as well as the application of their conclusions with the involvement of experts are justified;

improvement of mutual legal assistance in civil and economic matters, including the application of foreign law and the application of mechanisms for recognition and enforcement of foreign court decisions in accordance with the requirements of international treaties and the principle of conflict and material justice are justified;

the best protection of the interests of all entities directly or indirectly related to the complicated relationship with a foreign element, including the application of foreign law in the Civil Code of the Republic of Uzbekistan, the definition of their content, the interpretation of imperative norms and public order based on the need to improve the norms on the basis of national values and interests are justified;

at the international level, the application of foreign law is based on the principles of conflict of law and reciprocity, and the need to develop a comprehensive Code of Conflict of Law based on the interdependence of conflict, substantive and procedural norms in private international law are justified.

Practical results of the research are as follows:

the need to adopt a single normative legal act on private international law and international civil procedure with the introduction of a separate norm on determining the content of foreign law, which will increase the effectiveness of

legal regulation of private-legal relations complicated by a foreign element, in particular was conceptually substantiated;

courts, civil registry offices, notaries, as well as the International Court of Arbitration have been designated as organizations that apply the norms of foreign law and determine their content;

the need to determine the rules governing the collection of evidence of foreign law and other social norms in the Civil Procedure and Economic Procedural Codes of the Republic of Uzbekistan;

in order to resolve disputes in which it is necessary to determine the content of foreign law, the court must take strict action and measures, as well as the mandatory inclusion of texts of sources of foreign law in the case file;

In order to simplify the application of foreign law, proposals for the introduction of special systems based on artificial intelligence and the creation of their legal framework were substantiated;

the need to combine all the grounds for refusal to apply foreign law under a single article was justified;

the expediency of developing and adopting a universal convention containing the basic principles of private international law and conflict-of-laws rules based on the practice of international courts and arbitrations in resolving the problem of application of foreign law at the international level.

Reliability of research results. The results of the study are based on the analysis of national legislation, the experiences of developed countries and law enforcement practices as well as sociological research in the form of generalisation of the results of statistical analysis, the results of which have been approved and implemented by the appropriate authorities.

Scientific and practical significance of research results. The scientific significance of the research results is based on its scientific conclusions, suggestions and recommendations in future scientific activity, lawmaking, law enforcement practice, improving the procedure for resolving economic and civil cases in court with the participation of foreign individuals and legal entities, interpretation of relevant civil, civil and economic procedural norms. , can be used to conduct research on the improvement of national legislation, as well as to teach legal disciplines such as "Private International Law", "International Dispute Resolution", "Civil Procedural Law" and "Economic Procedural Law" and prepare methodological recommendations.

The practical significance of the research results in the legislative activity, in particular in the process of preparation and amendment of normative legal acts, in improving the practice of law enforcement and in the teaching of international private and public law in higher legal education.

Implementation of research results. The scientific results of the research were used as follows:

the need to apply the norms of foreign law and determine their content, the courts should apply to the relevant authorities and clarify the content of foreign law, as well as proposals to improve the application of their conclusions with the help of experts Article 14 of the Code of Civil Procedure and the Code of

Economic Procedure Reflected in Articles 13 and 14 (Act of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan No. 02/819 of July 19, 2021). This proposal served to improve the practice of law enforcement in the context of the need to apply and determine the content of foreign law, the need for courts to apply and clarify the content of foreign law, as well as the involvement of experts;

improving mutual legal assistance in civil and economic matters, including the application of foreign law and the application of mechanisms for the recognition and enforcement of foreign judgments in accordance with international treaties, including the Convention on Legal Assistance and Legal Relations in Civil, Family and Criminal Matters (Chisinau), October 7, 2002) and the positive aspects of accession to the Convention and its implementation in law enforcement practice.) Act of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan No. 06 / 1-05 / 1214 of May 5, 2021). This proposal served to positively address the issue of accession of the Republic of Uzbekistan to the Convention on the Accession to the Convention on Legal Assistance and Legal Relations in Civil, Family and Criminal Matters (Chisinau, 7 October 2002);

proposals on the need to apply the norms of foreign law in the Civil Code of the Republic of Uzbekistan and determine their content in order to ensure the protection by foreign law of the interests of all entities related directly or indirectly to legal relationships complicated by a foreign element, to improve peremptory norms and norms regarding the application of a public order clause based on national values and interests were taken into account in the Order of the President of the Republic of Uzbekistan No. R-5464 "On measures to improve the civil legislation of the Republic of Uzbekistan" dated April 5, 2019 and the draft new Civil Code developed on its basis. (Act of the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan dated October 12, 2021). This proposal served to ensure that the interests of all entities directly or indirectly related to the complicated relationship with the foreign element were protected by foreign law;

proposals on the basis for the application of foreign law at the international level on conflict of laws and principles of reciprocity and on the need to develop a comprehensive Code of Conflict of Law within the framework of the interconnection of conflict of laws, substantive and procedural rules within the framework of private international law were taken into account in the Order of the President of the Republic of Uzbekistan No. R-5464 "On measures to improve the civil legislation of the Republic of Uzbekistan" dated April 5, 2019 and the draft new Civil Code developed on its basis. (Act of the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan dated October 12, 2021). This proposal served to positively consider the application of foreign law at the international level in the Civil Code on the basis of conflicting norms and principles of reciprocity.

Approbation of research results. The results of the research have been discussed at 4 scientific and practical conferences, including 2 international and 2 national scientific conferences.

Publication of research results. A total of 11 scientific papers on the topic of the dissertation, including 7 scientific articles (2 international publications).

Structure and volume of the dissertation. The dissertation consists of an introduction, three chapters, a conclusion and bibliography. The volume of the dissertation is 151 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

In the **introductory** part of the dissertation (doctoral dissertation annotation) the relevance and necessity of the research topic, the relevance of the research to the main priorities of the development of science and technology, the degree of study of the problem, the relevance of the dissertation to the research institution, goals and objectives, object and subject, methods, scientific novelty and practical results of research, reliability, scientific and practical significance of research results, their introduction, approbation of research results, publication of results, scope and structure of the dissertation.

The first chapter of the dissertation, entitled "Theoretical and legal bases of application of foreign law in private international law", describes the analysis of the theoretical basis for the development of the problems discussed in the following chapters of the research. This chapter analyzes the norms of foreign law and the concept and essence of reference to foreign law, the basis for the application of foreign law, the specifics of reference to foreign law.

Foreign law, in particular its content (essence), is caused by factors inherent in other systems of social relations, the formation of which is influenced by the history, economy, culture and politics of the country. As a result, foreign law may contain rules that are different from those enshrined in national law.

According to the doctrine of private international law, foreign law is allowed to be used as a law by the courts. The application of the norm of foreign law is carried out in the context of relations that are not exemplary for the domestic legal order, in particular, in the context of relations arising outside the territory of our state, ie complicated by a foreign element, as accepted in private international law.

A complicated relationship with a foreign element requires the application of a foreign legal order and can be effectively reviewed by a national court and is subject to the regulation of private international law. Foreign law is also used to regulate these relations, to which the relevant relations are more common than national law. The purpose of appealing to the norms of foreign law, as well as the purpose of appealing to other social norms, is to regulate these social relations in the most effective and just way, that is, to regulate them in a manner that cannot be enforced by national law.

On the concept and essence of foreign law, the views of such scholars as L.A. Lunts, I.V. Hetman-Pavlova, L.P. Anufrieva, M. Boguslavsky, Batiffol N., Lagarde P., Vischer F. were studied. It applies not only because it best protects the interests of the subjects of a particular relationship (although this is often the case), but also because it best protects the interests of all entities directly or indirectly related to that relationship. The application of foreign law to a complex relationship with a foreign element has been shown to enable this relationship to be

integrated into a close social and cultural environment in which its development takes place more naturally.

The application of foreign law arises from the need to take into account the specific features of the relationship involving a foreign element and has its own basis for application within the theory of private international law. The earliest of these foundations are the principles of international comity and reciprocity. Based on the analysis of case law, the reciprocity can be interpreted in two ways. The first is that in recognizing the judgment of a foreign court, the court assumes the principle of reciprocity; the second - the court is forced to prove the existence of the principle of reciprocity (otherwise known - negative reciprocity)¹. In accordance with the principle of courtesy, state law is effective only within its borders, but the need for justice and interstate co-operation requires national courts to recognize rights arising under foreign law.

Today, new theories have emerged in the solution of the problem of applied law that take into account not only the territorial location of the relationship, but also other criteria. A common feature of these theories is the expansion of the scope of these applicable legal procedures. Typically, they include *lex fori*. As modern theories, the American theory of the judicial factor, the theory of materialization of conflict norms and theories of a new stage of unilateralization of conflict rules, manifested in the emergence of the institute of imperative norms of private international law, were analyzed.

However, in contrast to these theories, the theory of justice is important in private international law. This theory reflects the peculiarities of the implementation of the principle of justice in private international law and forms the ideas of conflict and material justice.

Private international law states that the principle of substantive justice contradicts conflict of law based on conflict of laws. This includes taking into account the principle of material justice, the content of substantive regulation and the outcome of a particular dispute resolution. At the same time, conflict of law implies finding an acceptable legal system in which legal relations are geographically localized².

At the current stage of development of private international law, there is a tendency to materialize the conflict of laws. In particular, different types of conflict norms, a large number of obligations (alternative, cumulative, auxiliary and other types of conflict norms) have emerged. Also, "flexible" dispute rules that move the center of gravity from the legislature to the courts have begun to apply. Courts are given the opportunity to deviate from legislative recommendations in individual cases and to find the most equitable solution independently.

Thus, conflict law is a full-fledged regulatory mechanism that not only performs the technical function of dividing legal relations between different

¹ Литвинский Д.В. Признание иностранных судебных решений по гражданским делам (сравнительно-правовой анализ французского законодательства, судебной практики и юридической доктрины). –СПб, 2005. –С. 178-179.

² Асосков А.В. Основы коллизионного права. –М., 2012. –С. 229-259.

legal regimes, but also deliberately influences cross-border relations, focusing only on the traditional legal and technical mechanisms of private international law.

In some countries with a religion-based legal system, religion is crucial in the application of foreign law. In this context, Islamic law, including the Maqasid al-Sharia (objectives of Islamic law), is a set of rules aimed at ensuring rights, property, health, religion and human dignity, and has a certain significance.

The purposes of Islamic law are the purposes for which Islamic law is established and included in all or most of its norms. After a careful study of the norms of Islamic law, it becomes clear that they are all aimed at benefiting or preventing harm¹.

The spread of Islam on a global scale requires the application of the necessary rules to define and regulate the behavior of a large number of people in many countries of the world. Taking into account the norms and rules of behavior emerging in other areas of social regulation, the formation of the international private law space, today sometimes seems necessary to redevelop and implement social norms in the field of religion, morality, ethics, aesthetics.

Based on the above, it can be shown that international treaties can be successfully applied in the legislative process of Maqasid al-Sharia in countries that ignore or contradict the principles of Islamic law. Therefore, it is expedient to implement the norms of Maqasid al-Sharia in the conflict legislation of the Republic of Uzbekistan, taking into account the specifics of national legislation. This, in turn, will create an opportunity for our country to strengthen cooperation with Islamic countries and attract more Islamic finance.

The second chapter of the dissertation, entitled "Methods and specifics of determining the content of foreign law" discusses the sources of legal regulation of the institute of determining the content of foreign law, the legal assessment of foreign law, the specifics of defining and justifying foreign law.

The institution of determining the content of foreign law is closely related to the problems of conflict of laws and is considered in the context of general issues of private international law. There is a presumption in the application of foreign law in private international law, according to which it is necessary to determine the content of foreign law. At the same time, the following problems arise in determining the content of foreign law: the content of foreign law must be determined, how to determine this content, what legal consequences can occur if the content of foreign law is not defined².

It is especially important from the point of view of the institution of determining the content of foreign law in the structure of private international law, because the solution to this problem is largely determined by the requirements of the conflict norm, which leads to the application of foreign law.

¹ Мусефир бин Али аль-Кахтани. Понимание Мивасид Аш-Шариа. Современный взгляд. –Острого, 2020.

² Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право. –М., 2013. –С.211.

According to the general conceptual approach to the understanding of foreign law, the court, on its own initiative and due to the obligation imposed on it by law, defines the content of foreign law as *ex officio* (*ex officio*); the court applies foreign law as a system of legally binding instructions. The court, which appeals to the foreign law to substantiate its claims, and not the parties, is obliged to determine the content of the foreign instructions. The purpose of determining the content of foreign law is not to determine the facts of the case, but to determine the legal basis of the future court decision¹.

The legislation of a number of countries has a special mechanism for determining the content of foreign law. For example, in the application of the law of a foreign state in the legislation of Germany, Mexico and Ukraine, the court or other body determines the content of its norms according to their official interpretation, application practice and doctrine in the relevant foreign state. Persons participating in the case shall have the right to submit documents confirming the content of the norms of foreign state law to which they apply to substantiate their claims and objections, and otherwise assist the court or other body in determining the content of these norms. In the legislation of Austria, Tunisia and Romania², the content of foreign law is determined by the court on the basis of some expert opinion or in some other way with the help of evidence issued by public authorities.

An applicant to a foreign law may be obliged to provide evidence of its content. In Switzerland, the content of foreign law is determined by the court. In this case, the court may apply to the parties for assistance. Proof of the content of foreign law in the consideration of property cases may be imposed on the parties. In the UK, the determination of the content of foreign law is in all cases the responsibility of the parties.

It should be noted that the issues of determining the content of foreign law in the Republic of Uzbekistan are regulated by several sources in different areas of law.

Norms on determining the content of foreign law are contained in the Code of Economic Procedure of the Republic of Uzbekistan (Articles 13 and 14), the Civil Code of the Republic of Uzbekistan (Article 1160) and the Family Code of the Republic of Uzbekistan (Article 238). available. Currently, the Civil Procedure Code of the Republic of Uzbekistan does not have relevant provisions, and courts of general jurisdiction, although they are subject to labor and other legal disputes under Article 26 of the Civil Procedure Code, in certain cases are subject to Article 1160 of the Civil Code and Article 238 of the Family Code. forced to apply.

Given the fact that national courts try not to apply foreign law and there is very little practice of applying foreign law (which in turn indicates the lack of qualification and experience of courts in this area), make amendments to the Code of Civil Procedure of the Republic of Uzbekistan necessary.

¹ Гетьман-Павлова И.В. Международное частное право. –М., 2013. –С.211

² Закон Румынии №105 «Применительно к регулированию отношений международного частного права» 1992 г. Ст. 7. (Закон Румынии «О международном частном праве») <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041301>

In practice, based on international experience, cyberspace features and trends in the development of private international law, in particular in Singapore and China, special attention is paid to national interests and conflicting principles, strict adherence to the principles in judicial practice and application, conflict of procedural norms in Turkey. It is noteworthy that values are taken into account. The experience of Canada and the European Union also shows that it is expedient to adopt a comprehensive code, which would cover general principles, concepts, applicable law, jurisdiction, procedural norms, recognition and enforcement of decisions.

On the basis of the above, it is necessary to develop a new conceptually complex Code of Conflict Law in Uzbekistan, which fully reflects the conflicting principles, jurisdiction and relevant procedural norms based on national values and interests, which will directly shape the practice of law enforcement in this area.

According to the analysis, it is expedient to further improve the legislation of the Republic of Uzbekistan in the field of application of foreign law and the definition of its content. In particular, there is a need to supplement the Code of Civil Procedure with relevant norms, as well as to consider the adoption of the Code of Conflict of Law in accordance with international practice.

The transboundary nature of the Internet and the complexity of conflict resolution are well known. Every member of society is inextricably linked to the Internet and in their lives is becoming a participant in relationships in the global network or virtual (cyber) space. This requires the resolution of disputes in cyberspace, the definition of jurisdiction and applicable law, in particular the correct and reasonable application of foreign law. This can be seen in large-scale disputes and lawsuits. Resolving disputes arising on the Internet poses a difficult task for the courts - to ensure the sovereign interests of one state in regulating the Internet at the local level and not to harm the interests of other states in the process.

Many major disputes have shown that many plaintiffs and courts do not require the proper application of relevant foreign law on international issues in cross-border Internet disputes. At the same time, the doctrine of sovereign respect is important in such cases and does not prohibit the submission of requests for global removal, the issuance of foreign production orders, or the establishment of other types of jurisdiction on the Internet.

In turn, the Internet is leading to the formation of new conflicting norms, including the law on server location, the law on hosting providers, the law on domain name registration, and more. On this basis, there is a need to apply foreign law in certain disputes.

We believe that in improving the conflict legislation of the Republic of Uzbekistan it is necessary to take into account the legal mechanism of legitimate sovereign claims within the global network, otherwise states will usually begin to protect these interests by gaining physical control over local network infrastructure. This in turn leads to huge losses for entrepreneurship, privacy and freedom of speech.

In this context, it is important to define the law applicable to libel within the Internet. At the same time, in our opinion, it is necessary to determine the law of the place where the offense was committed, following an objective and consistent approach in determining the jurisdiction and applicable law.

The third chapter of the dissertation deals with “Development of legislation and law enforcement practices in the application of foreign law in the Republic of Uzbekistan”, which deals with the legal basis for refusing to apply foreign law, the legal consequences of failure to determine or improper definition of foreign law, application of foreign law an analysis of the prospects for improving the legislation and law enforcement practices of the Republic of Uzbekistan in the field.

In world practice, there is the problem of the application or refusal to apply foreign law by the courts, which has led to certain critical analyzes in the foreign legal literature. The legislation of most modern states provides for the possibility of denying the application of foreign law through the use of the following two institutions: the “interpretation of public order” and the “extremely imperative (strict) norms”.

The problem of public order (*ordre public*) is related to the most complex legal mechanisms of private international law. These are the relationship of public and private interests, the limits of the state and its judicial system interfering in relations between individuals, the freedom of choice of the parties and the possibility of merging imperative norms of national law, the permissibility of foreign law in another state¹.

In English doctrine, the generalizing notion of highly imperative norms and the interpretation of public order is approached on the basis of “escape clauses”². The existing doctrine, legislation and law enforcement practice show that it is expedient to define public order in the legislation and the rules on its application. This justifies the need to rewrite Article 1164 of the Civil Code of the Republic of Uzbekistan.

At the same time, strict (extreme) imperative norms are applied in practice. In determining the content of the most imperative norms, first of all, it is necessary to clearly distinguish between public law and private law. The application of national mass norms cannot be overridden by applicable foreign law because mass norms have always prevailed. Also, due to the fact that this institution belongs to the field of private legal regulation, it is impossible to justify them using paragraph 1 of Article 1165 of the Civil Code.

Unreasonable broad interpretations of overly imperative norms should be avoided, as this may lead to the problem of overly imperative norms being addressed in a manner inconsistent with the concept of conflict resolution. This requires a strict definition and clear definition of these norms.

¹Карабельников Б.Р. Признание и приведение в исполнение иностранных арбитражных решений: научно-практический комментарий к Нью-Йоркской Конвенции 1958 г. – М., 2001.

²Новикова О.В. Оговорки о публичном порядке и сверхимперативных нормах в английской доктрине международного частного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – М., 2011. – С. 30.

Non-application of foreign law is considered a situation that may lead to a violation of the rights of certain individuals. Reasons for non-application of foreign law include: lack of information on foreign law; the unresolved specific problems in it; the lack of experts who can clarify the work by asking both parties at once; foreign law and British law have the same effect, and so on.

Geeroms S., Jayme E. Based on the experience of countries such as Germany, Austria, Denmark, Norway and the Netherlands, the list of bodies that can assist the Court in determining foreign law, the introduction of mechanisms to ensure the participation of experts, the extension of such cases and the grounds for denial of foreign law should be strictly defined.

Unlike state courts, arbitrators are not limited to a single, unified method of determining the applicable law. The analysis of national arbitration documents and arbitration regulations suggests that arbitrators have the right to freely choose the applicable law if the parties do not take the opportunity to determine it themselves. Special attention is paid to the concept of law applied in the doctrine of international arbitration. This indicates that there is a correct approach in the theory and practice of international commercial arbitration. Accordingly, the study of the theoretical foundations and various approaches formed in the theory of law to determine the content of law applied in international courts and arbitrations, the analysis of decisions of international arbitration, international courts and national courts, the standard procedure for determining the content of foreign law in national law rules).

As part of ensuring the further correct application of foreign law, it is advisable to introduce special systems based on artificial intelligence, which can be linked to all foreign and international law databases, perform their analysis and prepare the necessary information for law enforcement. The ideas and researches of such authors as S.Gulyamov, Buocz Thomas J., Gasson MN, Johnson DG, Hallevy G., Allen RJ, Barfield W., Ashley K., Scherer M. have been studied in the field of application and interpretation of foreign law. A promising direction of the development and application of artificial intelligence is to analyze the legislation of foreign countries, to determine the mechanism of application of foreign norms by the courts, the application of certain names, the preparation of samples of court decisions to resolve disputes. concluded that its application in practice.

CONCLUSION

Based on the theoretical and practical analysis of the application of foreign law in private international law of the Republic of Uzbekistan, the following conclusions were made:

1. It has been proved on the basis of the analysis that the interests of all subjects directly or indirectly connected with a complicated relationship with a foreign element, foreign law best protects and serves to ensure justice, bringing the relevant relationship closer to the close social and cultural environment. An analysis of the choice of law in the transnational social sphere has shown that

there is a mismatch between the two theoretical paradigms in the application of foreign law, called conflict or conflicting justice and material justice, and that this is the result of a deep understanding of the history and essence of justice theories. Through the study of the detailed intellectual history of theories of justice, it has been argued that conflict theories of justice and material justice are in fact complementary and that their different ideas serve together to ensure justice in transnational private law matters.

2. New theories and criteria for determining the applicable law have been identified and described, which show that these theories are based on expanding the scope of applicable legal procedures, taking into account the application of the law of the country of jurisdiction and the judge's final decision. Thus, the new theories have been shown to introduce an element of unpredictability into the conflict resolution and strengthen the role of the judge in the process of determining the applicable law. In this regard, the analysis of new scientific and theoretical bases of conflict resolution on the Internet and the basis of conflict resolution showed the priority of ensuring the sovereign interests of one state in regulating the Internet at the local level and not harming the interests of other states. On this basis, in improving the conflict legislation of the Republic of Uzbekistan, it is expedient to determine the law of the place of the crime, taking into account the characteristics of the global network, new conflict rules and an objective and consistent approach to determining the jurisdiction and applicable law against widespread false or defamatory information.

3. Based on the analysis, the most imperative norms are the rules of public policy that automatically change the existing legislation and apply to any disputes within its competence, and in practice national courts have broad voluntary powers to apply the most imperative norms in foreign law. However, this showed that the principle of autonomy of the parties in private international law is limited. As a solution to this problem, it is necessary to strengthen the cooperation of the courts of the respective states in the field of mutual legal assistance and even to establish a new mechanism for developing rules for the establishment of a joint forum of national courts. The experience of Turkey and China is also important in this regard, as they are based on national interests and values, as well as the high emphasis on conflict principles in the experience of Singapore shows that it is beneficial to implement these rules. Through this, the principles of conflict law in national legislation should be developed and firmly established on the basis of national values.

4. It has been proved that the application of foreign law at the international level is based on conflicting norms and the principles of reciprocity. At the same time, based on the analysis of doctrine and legislation, as well as the practice of law enforcement, it was concluded that the principle of reciprocity is not a stable part of private international law and depends on the law enforcement practice of a particular state. Accordingly, it is expedient to reflect in the Civil Code the principles of reciprocity and international courtesy in the form of a separate norm. It also proved expedient to combine all the grounds for refusal to apply foreign law under a single article.

5. On the basis of the analysis of the decisions of international arbitration, international courts and national courts, it was demonstrated the need to develop a standard procedure (rules) for determining the content of foreign law in national legislation in the process of applying foreign law.

At the same time, the laws of the Republic of Uzbekistan "On International Commercial Arbitration" and "On Arbitration Courts" were critically analyzed on the basis of international experience. It was expedient to combine the two laws under a single law and to fully regulate the right and mechanism of application of foreign law.

6. Given the fact that Article 1161 of the Civil Code of the Republic of Uzbekistan is re-referenced without restrictions on the law of the Republic of Uzbekistan in accordance with the international obligations of the country, it is necessary to state it in the following edition:

"Article 1161. Reference to the law of the opposing party and a third country

In accordance with the provisions of this section, any reference to foreign law shall be regarded as a reference to the substantive law of the country concerned, not to the conflict of law, except as provided in this section.

In the regulation of the personal law of an individual, the relationship to determine his legal and legal capacity, as well as family and inheritance relations, re-reference to the law of the Republic of Uzbekistan is accepted when applying foreign law.

7. On the basis of the right of the court to apply to the competent authorities or organizations in their country and abroad for assistance and clarification in order to determine the content of foreign law, it is necessary to reflect Article 1160 of the Civil Code of the Republic of Uzbekistan in the following wording:

"Article 1160. Determining the content of foreign law

In the application of foreign law, the court or other state body shall determine the content of its norms in accordance with the official interpretation, practice and doctrine of application of these norms in the relevant foreign state.

A court or other state body may apply to the Ministry of Justice and other national and foreign organizations, including consulates of the Republic of Uzbekistan abroad and consulates of foreign countries in the Republic of Uzbekistan, or involve experts to seek assistance and clarification in determining the content of foreign law.

According to the requirements of the parties in connection with the conduct of business activities, the court may impose on the parties the obligation to provide information on the content of the norms of foreign law.

Persons involved in the case have the right to submit documents confirming the norms of foreign law they are arguing to substantiate their claims or objections, and otherwise assist the court or other state bodies in determining the content of these norms.

If, in spite of the measures taken in accordance with this Article, the content of the norms of foreign law is not determined within a reasonable time, the law of the Republic of Uzbekistan shall apply”.

8. The study showed the need to clarify in the legislation the rules on public order and its application. In particular, due to the need for the correct application of the commentary on the analysis and public order, it is proposed to state Article 1164 of the Civil Code of the Republic of Uzbekistan as follows:

“Article 1164. Commentary on Public Order

The rule of foreign law, which must be applied in accordance with the provisions of this section, does not apply as an exception in cases where the consequences of its application clearly contradict the law and order of the Republic of Uzbekistan (public order). In these cases, another applicable rule of this right, or, if necessary, the law of the Republic of Uzbekistan, shall apply.

Public order of the Republic of Uzbekistan means the foundations of the social system of the Republic of Uzbekistan, the basic principles enshrined in the Constitution and laws of the Republic of Uzbekistan.

The fact that the legal, political or economic system of the relevant foreign state differs from the legal, political or economic system of the Republic of Uzbekistan may not be the basis for refusal to apply foreign law”.

9. The analysis showed that Article 1165 of the Civil Code of the Republic of Uzbekistan is incomplete, in particular, the first paragraph does not contain criteria for determining the scope of highly imperative norms, which gives the institution of national legislation more ambiguity. It is necessary to use in the title of the article “very imperative norms” or other similar concepts used in the legislation and doctrine of different countries, including the concept of “directly applicable norms”, which allows to emphasize a separate description of these norms.

Based on the above, it is proposed to state Article 1165 of the Civil Code of the Republic of Uzbekistan in the following wording:

Article 1165. Directly applicable norms

The provisions of this section do not apply to the application of strict material norms (directly applicable norms) of the legislation of the Republic of Uzbekistan, regulating private-legal relations with a direct foreign element, regardless of the applicable law.

When the law of any country is applied in accordance with the provisions of this section, the court may apply the strict rules of law of another country which are inextricably linked with that relationship, if the law of that country is to regulate the relevant relations, regardless of the law to which such norms apply. In doing so, the court must take into account the function and nature of such norms, as well as the consequences of their application.

10. It is necessary to include norms governing the possibility and procedure for concluding an agreement on the choice of procedural law before and after the trial, as well as the norms governing the collection of evidence of foreign law and other social norms in the Civil Procedure and Economic

Procedure Codes of the Republic of Uzbekistan. In particular, it is proposed to reflect such a norm in the following wording:

“The parties have the right to enter into a written agreement on the choice of procedural law before and after the trial. The law applicable in another state is proved by the need and certainty for the court. In determining the norms of foreign law, the court is not limited to the evidence provided by the parties, the court has the power to use other sources and take the necessary actions related to the application of foreign law”.

11. Due to the lack of a clear list of highly imperative norms, it is expedient to reflect or define the scope of highly imperative norms at the level of the Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan, taking into account the following criteria:

the special importance of the norm for ensuring the rights and legitimate interests of participants in civil proceedings;

an analysis of the negative consequences that may arise as a result of the refusal to apply the relevant norm in terms of conscientiousness and fairness of the legal system, which must comply with court instructions.

12. In order to resolve disputes for which it is necessary to determine the content of foreign law, the court must take strict action and measures, as well as the court must include the texts of sources of foreign law in the case file.

Based on the above, the Code of Civil Procedure and the Code of Economic Procedure should be supplemented with the following norm:

“Article ***. Determination of the content of the norms of foreign law by the court

The content of the norms of foreign law to be applied is determined by the court in an official manner by applying for legal assistance in accordance with international treaties of the Republic of Uzbekistan.

A request for the content of the foreign law to be applied shall be submitted to the relevant organizations, indicating the main circumstances of the case and the requirements of the parties. If it is impossible to officially obtain legal information due to the lack of an international agreement of the Republic of Uzbekistan or other non-judicial reasons, the court has the right to base its decision on other sources confirming the content of foreign law, including documents submitted by persons involved in the case.

The court shall assess the admissibility, relevance and validity of the evidence presented. With the consent of the parties, the court may consider and substantiate its decision in accordance with the evidence presented or other documents available to the court on the content of the foreign law to be applied. The court is obliged to attach to the case file information on the application, determination, evaluation and interpretation of the content of foreign law.

If, in spite of the measures taken in accordance with this Article, the content of the norms of foreign law has not been determined within a reasonable time, the law of the Republic of Uzbekistan shall apply.

Misapplication or unreasonable refusal to apply the norms of foreign law in relation to the specified relations shall entail the procedural consequences of the misapplication of the norms of substantive law”.

13. As a result of the study of international experience and international legal regulation, it is expedient to accede to the European Convention on Information on Foreign Legislation of 1968 and The Hague Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judicial Decisions on Civil or Commercial Cases of 2019. to assist in the interpretation of the rule of law and to ensure the recognition and enforcement of national court decisions abroad.

14. The Principles of Transnational Civil Procedure (UNIDRUA) reflect the key factors governing transnational civil procedural relations, provide appropriate judicial protection to foreigners in court, guarantee them equal rights with state citizens and legal entities at the place of dispute resolution, and civil litigation. It is the basis of international cooperation between states and sets standards for the consideration of civil cases arising from complicated legal relations with a foreign element, which concluded that these Principles should be included in the procedural codes of the Republic of Uzbekistan.

15. It is expedient to develop and adopt a universal convention on the application of foreign law at the international level, including the basic principles of private international law and the practice of international courts and arbitration, as well as the rules of conflict arising in relation to the emerging new cyberspace. was shown. It was noted that this issue should be raised by Uzbekistan in the framework of the UN Commission on International Trade Law (UNITSRAL).

16. It was considered expedient to introduce special systems based on artificial intelligence to ensure the correct application of foreign law, which would create a mechanism for the preparation of relevant information to the law enforcement officer, performing the necessary analysis in connection with all foreign and international law databases. It was argued that it is time to introduce a special system based on artificial intelligence based on the experience of China, the United States and European countries in the work related to the application of foreign law at the national level and to create a legal basis for it.

17. Based on international experience, cyberspace features and development trends of private international law, in particular, the experience of Singapore, China, Canada, Turkey and the European Union, Uzbekistan has a separate concept that fully reflects the conflicting principles, jurisdiction and relevant procedural norms based on national values and interests. Based on the need to develop a new complex Code of Conflict of Law, this situation directly allows the correct formation of law enforcement practice in this area.

18. The analysis showed that in some countries with a religion-based legal system, religion is crucial in the application of foreign law. As part of our work, we have come to the conclusion that Islamic law, such as the Maqasid al-Sharia (objectives of Islamic law), is aimed at ensuring rights, property, health, religion, and human dignity. At the same time, international treaties can be successfully applied in the Maqasid al-Sharia legislative process in countries

that ignore or contradict the principles of Islamic law. Therefore, it is expedient to implement the norms of Maqasid al-Sharia in the Collision Code of the Republic of Uzbekistan, which we have proposed, taking into account the specifics of national legislation. This, in turn, will create an opportunity for our country to strengthen cooperation with Islamic countries and attract more Islamic finance.

All this and a number of other proposals and conclusions developed in the framework of the dissertation to increase the effectiveness of foreign law in the Republic of Uzbekistan, to ensure the rule of law at the national level, protection of legitimate interests of foreign citizens and legal entities, confidence of foreign investors and investment climate. serves to increase the indicators in the priority ratings.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.07/30.12.2019.Уи.22.01 ПО
ПРИСУЖДЕНИЮ УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ТАШКЕНТСКОМ
ГОСУДАРСТВЕННОМ ЮРИДИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

**ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

ЖОЛДАСОВА ШАХНОЗА БАТИРОВНА

**ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ПРАВА
В НАЦИОНАЛЬНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ**

12.00.03 – Гражданское право. Предпринимательское право.
Семейное право. Международное частное право

АВТОРЕФЕРАТ
диссертации доктора философии по юридическим наукам (Doctor of Philosophy)

Ташкент – 2021

Тема диссертации доктора философии (PhD) зарегистрирована Высшей аттестационной комиссией при Кабинете Министров Республики Узбекистан за № В2020.4.PhD/Yu425.

Докторская диссертация выполнена в Ташкентском государственном юридическом университете.

Автореферат диссертации размещен на трех языках (узбекском, английском, русском (резюме)) на веб-сайте Научного совета (www.tsul.uz) и Информационно-образовательном Портале «Ziynet» (www.ziynet.uz).

Научный руководитель:	Рустамбеков Исламбек Рустамбекович доктор юридических наук, профессор
Официальные оппоненты:	Насриев Илхом Исмоилович доктор юридических наук, профессор Абдурахмонова Хосиятхон Бахтиёржон кизи доктор юридических наук, и.о. профессор
Ведущая организация:	Центр повышения квалификации юристов при Министерстве юстиции Республики Узбекистан

Защита диссертации состоится 20 ноября 2021 года в 14:00 часов на заседании Научного совета DSc.07/30.12.2019.Yu.22.01 при Ташкентском государственном юридическом университете. (Адрес: 100047, г.Ташкент, улица Сайилгох, 35. Тел.: (99871) 233-66-36; факс: (998971) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

С диссертацией (PhD) можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Ташкентского государственного юридического университета (зарегистрировано за № 993). (Адрес: 100047, г.Ташкент, ул. А.Темура, 13. Тел.: (99871) 233-66-36).

Автореферат диссертации разослан 5 ноября 2021 года
(протокол реестра № 15 от 5 ноября 2021 года)

С.С. Гулямов
Заместитель председателя Научного совета по присуждению ученых степеней, доктор юридических наук, профессор

Д.Ю. Хабибуллаев
Ученый секретарь Научного совета по присуждению ученых степеней, кандидат юридических наук, профессор

Н.Ф. Имомов
Заместитель председателя Научного семинара при Научном совете по присуждению ученых степеней, доктор юридических наук, профессор

ВВЕДЕНИЕ (Аннотация докторской (PhD) диссертации)

Цель исследования состоит в дальнейшем совершенствовании регулирования применения иностранного права в международном частном праве и разработка предложений и рекомендаций по повышению эффективности законодательства и правоприменительной практики в данной сфере.

Объект исследования система правоотношений, связанных с определением применимого права к гражданско-правовым отношениям, осложненным иностранным элементом.

Научная новизна исследования:

определена необходимость применения норм иностранного права и определения их содержания, порядка обращения судов в соответствующие органы и разъяснения содержания иностранного права, а также применения их выводов с привлечением экспертов;

обоснована необходимость совершенствования взаимной правовой помощи по гражданским и экономическим делам, включая применение иностранного права и применение механизмов признания и исполнения решений иностранных судов в соответствии с требованиями международных договоров, а также принципов коллизионной и материальной справедливости;

обосновано, что для наилучшей защиты интересов всех лиц, прямо или косвенно связанных с отношениями, осложненными иностранным элементом, включая применение иностранного права в Гражданском кодексе Республики Узбекистан, определение их содержания, толкование императивных норм и публичный порядок, необходимо совершенствование норм на основе национальных ценностей и интересов;

доказано, что на международном уровне применение иностранного права основано на противоречивых нормах и принципах взаимности, а также на необходимости разработки всеобъемлющего Кодекса коллизионного права, основанного на взаимосвязанности коллизионных, материальных и процессуальных норм в международном частном праве.

Внедрение результатов исследования. Научные результаты исследования были использованы следующим образом:

предложения по совершенствованию применения иностранного права судами отражены в статье 14 Гражданского процессуального кодекса и статьях 13 и 14 Экономического процессуального кодекса Республики Узбекистан (Акт Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан от 19 июля 2021 года № 02/819). Это предложение послужило улучшению практики правоприменения в контексте применения иностранного права и необходимости определения их содержания, обращения судов и разъяснений при определении содержания иностранного права, а также привлечения экспертов;

предложение о присоединении к Конвенции о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам

(Кишинев, 7 октября 2002 г.), в частности положительные аспекты присоединения к данной Конвенции и ее применения в правоприменительной практике учтено при принятии Закона Республики Узбекистан от 26 августа 2019 года «О присоединении Республики Узбекистан к Конвенции о правовой помощи и правовых отношениях (Кишинев, 7 октября 2002 г.)» № ЗРУ-554. (Акт Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан от 5 мая 2021 года № 06/1-05/1214). Это предложение положительно повлияло на присоединение Республики Узбекистан к Конвенции о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам (Кишинев, 7 октября 2002 г.);

предложения о необходимости применения норм иностранного права в Гражданском кодексе Республики Узбекистан и определения их содержания в целях обеспечения защиты иностранным правом интересов всех субъектов, связанных прямо или косвенно с правоотношениями, осложненными иностранным элементом, совершенствовании императивных норм и норм касательно применения оговорки о публичном порядке на основе национальных ценностей и интересов были учтены в Распоряжении Президента Республики Узбекистан №Р-5464 «О мерах по совершенствованию гражданского законодательства Республики Узбекистан» от 5 апреля 2019 года и разработанного на его основе проекте нового Гражданского кодекса (акт Министерства юстиции Республики Узбекистан от 20 октября 2021 года). Это предложение послужило обеспечению защиты иностранным правом интересов всех субъектов, связанных прямо или косвенно с правоотношениями, осложненными иностранным элементом;

предложения об основании применения иностранного права на международном уровне на коллизионных нормах и принципах взаимности и о необходимости разработки комплексного Кодекса коллизионного права в рамках взаимосвязанности коллизионных, материальных и процессуальных норм в рамках международного частного права были учтены в Распоряжении Президента Республики Узбекистан №Р-5464 «О мерах по совершенствованию гражданского законодательства Республики Узбекистан» от 5 апреля 2019 года и разработанного на его основе проекте нового Гражданского кодекса (акт Министерства юстиции Республики Узбекистан от 20 октября 2021 года). Это предложение послужило положительному рассмотрению в Гражданском кодексе основания применения иностранного права на международном уровне на коллизионных нормах и принципах взаимности.

Объем и структура диссертации. Структура диссертации состоит из введения, трех глав, заключения и библиографии. Объем диссертации 151 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I part; I часть)

1. Жолдасова Ш.Б. Некоторые вопросы применения иностранного права в международном частном праве. // Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили – Uzbek law review – Обзор законодательства Узбекистана, 2020. –№ 1 – Б.98-101 (12.00.00; № 9);

2. Жолдасова Ш.Б. Некоторые правовые проблемы квалификации иностранного права // Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили – Uzbek law review – Обзор законодательства Узбекистана, 2020. –№ 3 – Б.95-97 (12.00.00; № 9);

3. Joldasova Sh.B. Some issues of legal regulation of the institution of setting the content of foreign law (based on Uzbekistan legislation) // International Journal of Advanced Research. 2021. № 9(06). (Impact factor SJIF: 7.337). –P. 263-267;

4. Жолдасова Ш.Б. Чет эл ҳуқуқини қўллашда сунъий интеллект аҳамияти ва имкониятлари // Ҳуқуқ ва бурч. 2021 йил 9-сон, –Б.32-35. (12.00.00; № 2);

5. Жолдасова Ш.Б. Чет эл ҳуқуқи нормалари ҳамда чет эл ҳуқуқига ҳавола этиш тушунчаси ва моҳияти // Юриспруденция, 2021. –№ 4. –Б.80-89. (12.00.00; № 15);

6. Жолдасова Ш.Б. Некоторые вопросы теории отсылки к праву третьего государства в международном частном праве // “Теоретические аспекты юриспруденции и вопросы правоприменения” XLI материалы международной научно-практической конференции. № 11(41), Москва, Ноябрь 2020 г. – С.95-100;

7. Жолдасова Ш.Б. Некоторые вопросы развития обратной отсылки и отсылки к праву третьего государства (renvoi) в английском прецедентном праве // “Актуальные проблемы юриспруденции” XL материалы международной научно-практической конференции. № 11 (39), Новосибирск, Ноябрь 2020 г. –С.79-85;

8. Жолдасова Ш.Б. Чет эл ҳуқуқига ҳуқуқий баҳо беришнинг айрим масалалари // “Развитие международного частного права в период стремительного прогресса” материалы республиканской научно-практической конференции. Тошкент, 2021 йил 29 сентябрь. –Б.33-40;

9. Жолдасова Ш.Б. Чет эл ҳуқуқи нормаларини аниқлаш ва асослантиришнинг хусусиятлари // “Davlat tilida qonun ijodkorligi: muammo va yechimlar” Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Toshkent, 2021-yil 28 oktabr. –В.88-97.

II бўлим (II part; II часть)

1. Жолдасова Ш.Б. Некоторые суждения об особенностях отсылки к иностранному праву в международном частном праве // Журнал UNIVERSUM: экономика и юриспруденция. 2021 июль. №7 (82). –С.16-20;

2. Жолдасова Ш.Б. Халқаро хусусий ҳуқуқда чет эл ҳуқуқини қўллашни рад этишнинг ҳуқуқий асослари // «Юрист ахборотномаси» ҳуқуқий, ижтимоий, илмий-амалий журнали. 2021 йил, 4 сон, 1 жилд. –Б.55-63;

3. Жолдасова Ш.Б., Тулкинов С.Н. Некоторые вопросы применения норм иностранного права судами Республики Узбекистан // “Виртуал арбитраж – халқаро арбитражда рақамлаштиришнинг амалий масалалари” халқаро виртуал конференция материаллари. Тошкент, 2020 йил 22 декабрь. –Б.44-50.

Автореферат ТДЮУ «Юридик фанлар Ахборотномаси» журнали
таҳририятида таҳрирдан ўтказилиб, ўзбек, инглиз ва рус тилларидаги матнлар
ўзаро мувофиқлаштирилди.

Босишга рухсат этилди: 04.11.2021
Бичими: 60x84 1/8 «Times New Roman»
гарнитурда рақамли босма усулда босилди.
Шартли босма табағи 3. Адади: 100. Буюртма: № 58

100060, Тошкент, Я. Ғуломов кўчаси, 74.
Тел.: +998 90 9722279, www.tiraj.uz

«TOP IMAGE MEDIA»
босмахонасида чоп этилди.